کتێبی دووەم : چل فەرموودەکەی نەوەوی

الكتاب الثَّاني: «الأربعون في مباني الإسلام وقواعد الأحكام» المشهور بـ: «الأربعون النَّوويَّة»

للعلَّامة: أبي زكريَّا يحي بن شرفٍ الحزاميِّ النَّوويِّ $

المقدِّمـــــة
پێشــــەکی

الْحَمْدُ لله رَبِّ الْعَالَمِينَ، قَيُّومِ السَّموَاتِ وَالْأَرَضِينَ، مَدَبِّرِ الْـخَلَائِقِ أَجْمَعِينَ، بَاعِثِ الرُّسُلِ -صَلَوَاتُهُ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِمْ- إِلَى الْـمُكَلَّفِينَ؛ لِهِدَايَتِهِمْ وَبَيَانِ شَرَائِعِ الدِّينِ، بِالدَّلَائِلِ الْقَطْعِيَّةِ وَوَاضِحَاتِ البَرَاهِينِ، أَحْمَدُهُ عَلَى جَمِيعِ نِعَمِهِ، وَأَسْأَلُهُ الْـمَزِيدَ مِنْ فَضْلِهِ وَكَرَمِهِ.

سوپاس و ستایش بۆ پەروەردگاری جیهانیان، راگری ئاسمانەکان و زەوییەکان، بەڕێوەبەری کاروباری هەموو دروستکراوەکان، نێردەری پێغەمبەران بۆ لای تەکلیف لێکراوەکان، بۆ هیدایەت دان و روونکردنەوەی شەریعەتەکانی دینەکە، بە بەڵگە روون و ئاشکراکان ، سوپاسی دەکەم لەسەر هەموو نیعمەتەکانی ، وە داوای فەزڵ و کەرەمی زیاتری لێ دەکەم .

وَأَشْهَدُ أَلَّا إِلَـهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ الْوَاحِدُ القَهَّارُ، الْكَرِيمُ الْغَفَّارُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَحَبِيبُهُ وَخَلِيلُهُ، أَفْضَلُ الْـمَخْلُوقِينَ، الْـمُكَرَّمُ بِالْقُرْآنِ الْعَزِيزِ، الْمُعْجِزَةِ الْمُسْتَمِرَّةِ عَلَى تَعَاقُبِ السِّنِينَ، وَبِالسُّنَنِ الْمُسْتَنِيرَةِ لِلْمُسْتَرْشِدِينَ، الْمَخْصُوصِ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ وَسَمَاحَةِ الدِّينِ، صَلَوَاتُ اللهِ وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ وَعَلَى سَائِرِ النَّبِيِّينَ وَالْـمُرْسَلِينَ، وَآلِ كُلٍّ وَسَائِرِ الصَّالِحِينَ.

وە شایەتی دەدەم کەوا هیچ خودایەک نییە شایستەی پەرستن بێت تەنها (الله) نەبێت، تەنها و بێ شەریکە، تاک و زاڵە بەسەر هەموو دروستکراوەکاندا، بەڕێز و لێبووردەیە ، وە شایەتی دەدەم کەوا موحەممەد بەندە و نێردراو و خۆشەویست و خەلیلی ئەوە، باشترین و چاکترین دروستکراوەکانی خوایە ، ڕێزدار کراوە بە قورئانی پیرۆز ، موعجیزەی بەردەوام بە تێپەڕبوونی ساڵەکان

و تا هەتایە، وە بە سوننەتە رووناک کەرەوەکان بۆ ئەوانەی رێنموییان دەوێت، تایبەتمەند کراوە بە کۆکەرەوەی وشەکان و نەرمونیانی لە دیندا ، صەڵات و سەلامی خوای گەورە لەسەر خۆی و هەموو پێغەمبەران و نێردراوان بێت ، وە هەموو کەسوکاریان و هەموو پیاوچاکان .

أَمَّا بَعْدُ؛ فَقَدْ رُوِّينَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، وَعَبْدِ الله بْنِ مَسْعُودٍ، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، وَأَبِي الدَّرْدَاءِ، وَابْنِ عُمَرَ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ الْـخُدْرِيِّ ڤ أَجْمَعِينَ= مِنْ طُرُقٍ كَثِيرَاتٍ بِـرِوَايَاتٍ مُتَنَوِّعَاتٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهَا بَعَثَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي زُمْرَةِ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ».

أما بعد : لە عەلی کوڕی ئەبو تالیب و عەبدوڵای کوڕی مەسعود و موعازی کوڕی جەبەل و ئەبولدەرداء و ئیبن عومەر و ئیبن عەبباس و ئەنەسی کوڕی مالیک و ئەبو هورەیرە و ئەبو سەعیدی ئەلخودرییەوە ریوایەت کراوە بە چەندین رێگا و ریوایەتی جۆراوجۆر ، کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : (هەر کەسێک چل فەرموودە بۆ ئوممەتەکەم بپارێزێت و پێیان بگەیەنێت لە کاروباری دینەکەیاندا ئەوا خوای گەورە لە رۆژی قیامەتدا لە گەڵ گرووپ و تاقمی فەقیهەکان و زاناکاندا زیندووی دەکاتەوە)

وَفِي رِوَايَةٍ: «بَعَثَهُ اللهُ فَقِيهًا عَالِمًا».

وە لەریوایەتێکی تردا هاتووە : (ئەوا خوای گەورە وەکو فەقیە و زانا زیندووی دەکاتەوە)

وَفِي رِوَايَةِ أَبِي الدَّرْدَاءِ: «وَكُنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَافِعًا وَشَهِيدًا».

وە لە ریوایەتەکەی ئەبولدەردائەوە هاتووە : (لە رۆژی قیامەتدا دەبمە تکاکار و شاهید بۆی)

وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ مَسْعُودٍ: «قِيلَ لَهُ: ادْخُلْ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتَ».

وە لە ریوایەتەکەی ئیبن مەسعوددا هاتووە : (پێی دەگوترێت : لە هەر دەرگایەک لە دەرگاکانی بەهەشتەوە دەتەوێت بچۆرە ژوورەوە)

وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ عُمَرَ: «كُتِبَ فِي زُمْرَةِ الْعُلَمَاءِ، وَحُشِرَ فِي زُمْرَةِ الشُّهَدَاءِ».

وە لە ریوایەتەکەی ئیبن عومەردا هاتووە : (لەگەڵ گرووپی زاناکاندا ناوی تۆمار دەکرێت و لەگەڵ گرووپی شەهیدەکاندا زیندوو دەکرێتەوە) .

وَاتَّفَقَ الـحُفَّاظُ عَلَى أَنَّهُ حَدِيثٌ ضَعِيفٌ؛ وَإِنْ كَثُرَتْ طُرُقُهُ.

وە زاناکان یەک دەنگن لەسەر ئەوەی کە فەرموودەکە (ضعیف)ـە هەرچەندە لە چەند رێگایەکەوە ریوایەت کراوە.

وَقَدْ صَنَّفَ الْعُلَمَاءُ ﭬ فِي هَـٰذَا الْبَابِ مَا لَا يُحْصَى مِنَ الْمُصَنَّفَاتِ، فَأَوَّلُ مَنْ عَلِمْتُهُ صَنَّفَ فِيهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ.

وە زانایان لەم بابەتەدا چەندین کتێبیان نوسیوەتەوە کە لە ژماردن نایەت، ئەوەی من بزانم یەکەم کەس عەبدوڵای کوڕی ئەلموبارەک لەم بابەتەدا کتێبی نوسیوەتەوە .

ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ أَسْلَمَ الطُّوسِيُّ الْعَالِمُ الرَّبَّانِيُّ، ثُمَّ الْحَسَنُ بْنُ سُفْيَانَ النَّسَوِيُّ، وَأَبُو بَكْرٍ الآجُرِّيُّ، وَأَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْن إِبْرَاهِيمَ الْأَصْفَهَانِيُّ، وَالدَّارَقُطْنِيُّ، وَالْحَاكِمُ، وَأَبُو نُعَيْمٍ، وَأَبُو عَبْدِ الرَّحْمَـٰنِ السُّلَمِيُّ، وَأَبُو سَعْدٍ الـمَالِينِيُّ، وَأَبُو عُثْمَانَ الصَّابُونِيُّ، وَعَبْدُ اللهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيُّ، وَأَبُو بَكْرٍ الْبَيْهَقِيُّ.. وَخَلَائِقُ لَا يُحْصَوْنَ مِنَ الْمُتَقَدِّمِينَ وَالْمُتَأَخِّرِينَ.

ئەمجار زانای خواناس موحەممەدی کوڕی ئەسلەمی ئەلتووسی ، ئەمجار ئەلحەسەنی کوڕی سوفیانی ئەلنەسەوی و ئەبوبەکری ئەلئاجوری و ئەبو بەکر موحەممەدی کوڕی ئیبراهیمی ئەلئەصفەهانی و ئەلدارە قوتنی و ئەلحاکیم و ئەبونوعەیم و ئەبو عەبدولرەحمانی ئەلسولەمی و ئەبو سەعدی ئەلمالینی و ئەبو عوسمان ئەلسابونی و عەبدوڵای کوڕی موحەممەدی ئەلئەنصاری و

ئەبو بەکری ئەلبەیهەقی ... وە چەندین کەسی تر لە زانا پێشین و پاشینەکان کە لە ژماردن نایەن .

وَقَدْ اسْتَخَرْتُ اللهَ تَعَالَى فِي جَمْعِ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا اقْتِدَاءً بِهَؤُلَاءِ الْأَئِمَّةِ الْأَعْلَامِ وَحُفَّاظِ الْإِسْلَامِ.

وە ئیستیخارەی خوای گەورەم کرد بۆ کۆکردنەوەی چل فەرموودە وەکو شوێنکەوتنی ئەو زانا پێشەوا و پارێزەرانەی ئیسلام.

وَقَدْ اتَّفَقَ الْعُلَمَاءُ عَلَى جَوَازِ الْعَمَلِ بِالْحَدِيثِ الضَّعِيفِ فِي فَضَائِلِ الْأَعْمَالِ، وَمَعَ هَـٰذَا فَلَيْسَ اعْتِمَادِي عَلَى هَـٰذَا الْحَدِيثِ؛ بَلْ عَلَى قَوْلِهِ ﷺ فِي الْأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ: «لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ»، وَقَوْلُهُ ﷺ: «نَضَّرَ اللهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاهَا فَأَدَّاهَا كَمَا سَمِعَهَا».

وە زانایان ڕێککەوتوون لەسەر ئەوەی کەوا دروستە کار بە فەرموودەی (ضعیف) بکەن لە (فضائل الاعمال)دا ، وە لە گەڵ ئەوەیشدا پشتم بە ئەو فەرموودەیە نەبەستووە بەڵکو بە ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کە لە فەرموودە (صحیح)ەکاندا هاتووە و فەرموویەتی : (دەبا ئەوەی لێرەیە و ئامادەیە ئاگاداری ئەوانەتان بکاتەوە کە لێرە نین) وە ئەو فەرموودەیەی کە دەفەرموێت : (خوای گەورە ڕووی ئەو کەسە جوان و گەش بکاتەوە کە فەرموودەیەکی لە ئێمەوە بیستووە و لێی تێگەیشتووە ، پاشان گەیاندویەتی وەکو چۆن بیستویەتی) .

ثُمَّ مِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ جَمَعَ الْأَرْبَعِينَ فِي أُصُولِ الدِّينِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْفُرُوعِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْجِهَادِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الزُّهْدِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْآدَابِ، وَبَعْضُهُمْ فِي الْخُطَبِ، وَكُلُّهَا مَقَاصِدُ صَالِحَةٌ رَضِيَ اللهُ عَنْ قَاصِدِيهَا.

پاشان هەندێ لە زانایان چل فەرموودەیان کۆکردووەتەوە لە بنەماو ئوصولەکاندا و هەندێکیان لە لق و فروعەکاندا ، وە هەندێکیان لە جیهاددا، وە هەندێکیان لە زوهددا و هەندێکیان لە ئادابەکاندا، وە هەندێکیان لە وتارەکاندا، وە هەمووی مەبەستی چاکن خوای گەورە ڕازی بێت لە خاوەنەکانیان .

وَقَدْ رَأَيْتُ جَمْعَ أَرْبَعِينَ أَهَمَّ مِنْ هَـٰذَا كُلِّهِ، وَهِيَ أَرْبَعُونَ حَدِيثًا مُشْتَمِلَةٌ عَلَى جَمِيعِ ذَلِكَ، وَكُلُّ حَدِيثٍ مِنْهَا قَاعِدَةٌ عَظِيمَةٌ مِنْ قَوَاعِدِ الدِّينِ، قَدْ وَصَفَهُ الْعُلَمَاءُ بِأَنَّ مَدَارَ الْإِسْلَامِ عَلَيْهِ، أَوْ هُوَ نِصْفُ الْإِسْلَامِ أَوْ ثُلُثُهُ أَوْ نَحْوِ ذَلِكَ.

وام بە باش زانی کە چل فەرموودە کۆبکەمەوە لە هەمووی گرنگتر بێت، ئەویش چل فەرموودە بێت کەوا هەموو ئەوانەی سەرەوە بگرێتەوە ، وە هەر یەکێک لەو فەرموودانە بنەمایەکی مەزنە لە بنەماکانی ئەم دینە ، کەوا زانایان وەصفیان کردووە کە ئیسلام لە دەوری ئەو فەرموودانە دەخولێتەوە ، یان ئەوە نیوەی ئیسلامە یان سێ یەکییەتی یان نمونەی ئەوانە.

ثُمَّ أَلْتَزِمُ فِي هَـٰذِهِ «الْأَرْبَعِينَ» أَنْ تَكُونَ صَحِيحَةً، وَمُعْظَمُهَا فِي صَحِيحَي الْبُخَارِيِّ وَمُسْلِمٍ، وَأَذْكُرُهَا مَحْذُوفَةَ الْأَسَانِيدِ؛ لِيَسْهُلَ حِفْظُهَا وَيَعُمَّ الِانْتِفَاعُ بِهَا إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى، ثُمَّ أُتْبِعُهَا بِبَابٍ فِي ضَبْطِ خَفِيِّ أَلْفَاظِهَا.

ئەمجار خۆم پەیوەست کردووە لەم (چل فەرموودەدا) بەوەی کە (صحیح) بن، وە زۆربەی لە هەردوو صەحیحی بوخاری و موسلیمدا هاتووە، وە فەرمودەکەم هێناوەتەوە بە لادان و سڕینەوەی سەنەدەکەی ، بۆ ئەوەی لەبەر کردنی سووک و ئاسان بێت و قازانجەکەی گشتگیر بێت (إن شاء الله) ئەمجار لەپاش ئەوە بەشێکم هێناوەتەوە کە وشە نادیارەکان روون بکاتەوە .

وَيَنْبَغِي لِكُلِّ رَاغِبٍ فِي الْآخِرَةِ أَنْ يَعْرِفَ هَـٰذِهِ الْأَحَادِيثَ؛ لِـمَا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْـمُهِمَّاتِ، وَاحْتَوَتْ عَلَيْهِ مِنَ التَّنْبِيهِ عَلَى جَمِيعِ الطَّاعَاتِ، وَذَلِكَ ظَاهِرٌ لِمَنْ تَدَبَّرَهُ.

وە پێویستە لەسەر هەر کەسێک دوارۆژی دەوێت ئەم فەرموودانە بزانێت، لەبەر ئەو هەموو بابەتە گرنگانەی تێیدایە ، وە ئاگادار کردنەوەی هەموو گوێڕایەڵییەکانی تێدایە ، ئەوەش ئاشکرا و دیارە بۆ کەسێک لێی وردبێتەوە .

وَعَلَى اللهِ الْكَرِيمِ اعْتِمَادِي، وَإِلَيْهِ تَفْوِيضِي وَاسْتِنَادِي، وَلَهُ الْـحَمْدُ وَالنِّعْمَةُ، وَبِهِ التَّوْفِيقُ وَالْعِصْمَةُ.

خوای میهرەبان پشت و پەنامە، وە گەڕانەوە و پشت بەستنم تەنها بۆ لای ئەوە، سوپاس و ستایش بۆ نیعمەتەکانی، وە هەر ئەو تەوفیقدەر و پارێزەرمانە.

الحديث الأوَّل
فەرموودەی یەکەم

عَنْ أَمِيرِ الْـمُؤْمِنِينَ أَبِي حَفْصٍ عُمَرَ بْنِ الْـخَطَّابِ ﵁؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ؛ فَهِجرَتُهُ إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوِ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا؛ فَهِجْرَتُهُ إِلى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ».

لە ئەمیری ئیماندارانەوە ئەبو حەفص عومەری کوڕی خەتتابەوە هاتووە و فەرموویەتی : گوێم لێ بوو پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیفەرموو : ((کردەوە و پەرستشەکان تەنها بە نیەتەوە دەبن ، وە هەموو کەسێکیش تەنها ئەوەی بۆ هەیە کە نیەتی لێ هێناوە ، وە هەر کەسێ مەبەستی لە کۆچکردنەکەی بۆ خوا و پێغەمبەرەکەی(ﷺ) بوو ئەوا کۆچکردنەکەی بۆ خوا و پێغەمبەرەکەیەتی (ﷺ) ، وە هەر کەسێ مەبەستی لە کۆچکردنەکەی بۆ شتێکی دونیایی بوو بە دەستی بهێنێ یان ئافرەتێک کە مارەی بکات ئەوا کۆچکردنەکەی بۆ ئەوەیە کە کۆچی بۆی کردووە)) .

رَوَاهُ إِمَامَا الْـمُحَدِّثِينَ أَبُو عَبْدِ اللهِ مُحَمَّدُ بْنِ إِسْمَاعِيل بْن إِبْرَاهِيم بن الْـمُغِيرَة بْن بَرْدِزْبَهْ الْبُخَارِيُّ الْـجُعْفِيّ، وَأَبُو الْـحُسَيْنِ مُسْلِمُ بْنُ الْـحَجَّاجِ بْنِ مُسْلِمٍ الْقُشَيْرِيُّ النَّيْسَابُورِيُّ فِي «صَحِيحَيْهِمَا» اللَّذَيْنِ هُمَا أَصَحّ الْكُتُبِ الْـمُصَنَّفَةِ.

ئەم فەرموودەیە هەردوو پێشەوای فەرموودەناسان ریوایەتیان کردووە ئەبوعەبدوڵا موحەممەدی کوڕی ئیسماعیل ی کوڕی ئیبراهیم ی کوڕی ئەلموغیرەی کوڕی بەردەزیبە ئەلبوخاری ئەلجوعفی ، وە ئەبولحوسین موسلیم ی کوڕی ئەلحەججاج ی کوڕی موسلیم ی ئەلقوشەیری ئەلنەیسابوری لە (صحیح)ەکەیاندا کە ئەو دوو کتێبە راستترین کتێبن نوسراون.

الحديث الثَّاني
فەرموودەی دووەم

عَنْ عُمَرَ ﷺ أَيْضًا؛ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ جُلوسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ؛ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفرِ، وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ؛ فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ.

هەروەها لە عومەرەوە هاتووە و فەرموویەتی : لە کاتێکدا ئێمە رۆژێک لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) بووین لە پڕێکدا کابرایەک هاتە ژوورەوە ، جلوبەرگێکی زۆر سپی لە بەردابوو وە قژێکی زۆر رەشی هەبوو ، شوێنەواری سەفەری پێوە دیار نەبوو ، وە هیچ کەس لە ئێمە ئەوی نەدەناسی ، تاکو نزیک پیغەمبەری خوا (ﷺ) دانیشت هەردوو ئەژنۆی توند کرد لە هەردوو ئەژنۆی پێغەمبەری خوا (ﷺ) وە هەردوو لەپی خستە سەر هەردوو رانی .

وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ؛ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ؛ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «الْإِسْلَامُ: أَنْ تَشْهَدَ أَلَّا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا»، قَالَ: صَدَقْتَ؛ فَعَجِبْنَا لَهُ: يَسْأَلُهُ ويُصَدِّقُهُ!

و فەرمووی : ئەی (محمد) دەربارەی ئیسلام هەواڵم پێ بدە و ئیسلام چییە؟ ، پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموی : ((ئیسلام ئەوەیە کە شایەتی بدەیت کەوا جگە لە (الله) هیچ خودایەکی تر نییە شایەنی پەرستن بێت و (محمد) یش نێردراوی خوایە و نوێژەکانت بە رێک و پێکی ئەنجام بدەیت و زەکاتی ماڵەکەت بدەیت و رۆژووی مانگی رەمەزان بگریت و حەجی ماڵی خوا بکەیت ئەگەر توانات هەبوو)) کابرا فەرمووی : راست دەکەیت . عومەر

فەرمووی : ئێمەیش سەیرمان پێهات پرسیاری لێ دەکات و هەر خۆیشی بە ڕاستی دەخاتەوە .

قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ، قَالَ: «أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»، قَالَ: صَدَقْتَ.

فەرمووی : هەواڵم پێ بدە دەربارەی ئیمان و ئیمان چییە ؟ ئەویش فەرمووی : ((ئەوەیە باوەڕی تەواو بهێنیت بە خوای گەورە و فریشتەکانی و کتێبە ئاسمانییەکان و هەموو پێغەمبەران و ڕۆژی دوایی و باوەڕیش بە قەزاو قەدەر بهێنیت چ چاک بێت یان خراپ)) فەرمووی : ڕاست دەکەیت .

قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ، قَالَ: «أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ».

فەرمووی : ئەی دەربارەی (ئیحسان) هەواڵم پێ بدە و (ئیحسان) چییە ؟ ئەویش فەرمووی : ((ئەوەیە بە شێوەیەک خودا بپەرستیت وەکو ئەوەی کە دەیبینی ، خۆ ئەگەر تۆ ئەو نەبینی ئەوا باش بزانە ئەو تۆ دەبینێ)).

قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ: «مَا الْمَسْؤُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ».

فەرمووی : دەربارەی قیامەت هەواڵم پێ بدە و قیامەت کەی دێت ؟ فەرمووی : ((ئەو کەسەی کە پرسیاری لێ دەکرێت لە پرسیارکەر زاناتر نییە)) .

قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا، قَالَ: «أَنْ تَلِدَ الْأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ».

فەرمووی : کەوایە نیشانەکانم پێ بڵێ ، فەرمووی : ((لە نیشانەکانی قیامەت ئەوەیە : کەنیزەک گەورەو خاوەنی خۆی لێوە لە دایک ببێت ، وە خەڵکانێکی پێ پەتی ڕووت و هەژار و شوانی مەڕ پێشبڕکی بکەن لە بەرز کردنەوەی کۆشک و خانووەکانیاندا)) .

ثُمّ انْطَلَق. فَلَبِثتُ مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ: «يَا عُمَرُ، أَتَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟» قُلْتُ: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ، أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ. (عومەر) دەڵێت : پاش ئەوە کابرا هەڵسا و ڕۆیشت و منیش ماوەیەک رامام ، ئەمجار پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((ئەی (عومەر) ئایا دەزانی ئەو پرسیارکەرە کێ بوو ؟)) گوتم : خوا و پێغەمبەرەکەی باشتر دەزانن ، فەرمووی : ((ئەوە (جبریل) بوو ، هاتبوو بۆ ئەوەی لە دینەکەتان شارەزاتان بکات)).

موسلیم ریوایەتی کردووە

الحديث الثَّالث

فەرموودەی سێیەم

وَعَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَـٰنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ [بْنِ الخَطَّابِ] ﷺ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله ﷺ يَقُولُ: «بُنِيَ الإِسْلامُ عَلَى خَمْس: شَهَادَةِ أَلَّا إِلَهَ إِلَّا الله وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُه ورسُوله، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

لە ئەبو عەبدولرەحمان عەبدوڵای کوڕی عومەری کوڕی ئەلخەتتابەوە هاتووە و فەرموویەتی : گوێم لێ بوو پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیفەرموو : ((ئیسلام بنیات نراوە لەسەر پێنج پایە :- شایەتیدان کە هیچ خوایەک نییە شایەنی پەرستن بێت تەنها (الله) نەبێت و محمد یش نێردراوی (الله) یە وە نوێژ کردن و زەکات دان و حەجی ماڵی خواو ڕۆژووگرتنی ڕەمەزان)) .

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە

الحديث الرَّابع
فەرموودەی چوارەم

عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَـنِ عَبْدِ الله بْنِ مَسْعُودٍ ﵁؛ قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ الله ﷺ وَهُوَ الصَّادِقُ الْـمَـصْدُوقُ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يُرْسَلُ الْـمَلَكُ، فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ، وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: بِكَتْبِ رِزْقِهِ، وَأَجَلِهِ، وَعَمَلِهِ، وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ، فَو الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ؛ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْـجَنَّةِ، حَتَّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا، وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْـجَنَّةِ، فَيَدْخُلُهَا».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

لە ئەبو عەبدولرەحمان عەبدوڵای کوڕی مەسعودەوە هاتووە و فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) بۆی گێڕاینەوە لە کاتێکدا ئەو راستگۆی باوەڕ پێکراوە و فەرمووی : ((هەر یەکێک لە ئێوە خیلقەتی لە سکی دایکیدا کۆدەکرێتەوە چل رۆژ نوتفە دەبێت (واتە : ئاوێکی روون) ئەمجار بە ئەندازەی ئەوە دەبێتە عەلەقە (واتە خوێنێکی مەییو) ئەمجار بە ئەندازەی ئەوە دەبێتە پارچەیەکی گۆشت ، ئەمجار خوای گەورە فریشتەیەکی بۆ دەنێرێت ، جا رۆحی پیادا دەکات وە فەرمانی بە چوار وشە پێ دەکات : بە نوسینی ریزقەکەی و ئەجەلەکەی و کردارەکەی و بەدبەختە یان بەختیارە ، سوێند بە ئەو کەسەی کە هیچ خودایەک جگە لە ئەو نییە ، کەسێک لە ئێوە کار دەکات بە کرداری ئەهلی بەهەشت تاوەکو هیچ لە نێوانیاندا نامێنی تەنها باڵێک نەبێ ئەمجار

کتێبەکەی پێشی دەکەوێت و بە کردەوەی ئەهلی ئاگر کار دەکات و دەچێتە ئاگرەوە ، هەروەها کەسێک لە ئێوە کار دەکات بە کرداری ئەهلی ئاگر تاوەکو هیچ لە نێوانیاندا نامێنی تەنها باڵێک نەبێ ئەمجار کتێبەکەی پێشی دەکەوێت و بە کردەوەی ئەهلی بەهەشت کار دەکات و دەچێتە بەهەشتەوە) .

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە

الحديث الخامس

فەرموودەی پێنجەم

عَنْ أمِّ الْمُؤْمِنِينَ أُمِّ عَبْدِ اللهِ عَائِشَةَ ف؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هـٰذا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

لە دایکی ئیماندارانەوە ئوم عەبدوڵا عائیشەوە هاتووە و فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((هەرکەسێک لەم کارەی ئێمەدا شتێکی نوێ دابهێنێت و تێیدا نەبێت ئەوا ڕەد دەکرێتەوە)) .

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە.

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ»، وَقَدْ عَلَّقَهَا الْبُخَارِيُّ.

وە لە ریوایەتێکی تردا لای موسلیم هاتووە، فەرموویەتی(ﷺ):((هەرکەسێک کارێک بکات فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت ئەوا ڕەد دەکرێتەوە)) . ئیمامی بوخاری بە موعەلەقی هیناویەتیەوە.

الحديث السَّادس
فەرموودەی شەشەم

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضي الله عنه؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: «إِنَّ الْـحَلَالَ بَيِّنٌ، وإِنَّ الْـحَرَامَ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ، لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ فَقَدِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْـحَرَامِ؛ كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الحِمَى، يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى، أَلَا وَإِنَّ حِمَى اللهِ مَحَارِمُهُ، أَلَا وَإِنَّ فِي الْـجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْـجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْـجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

لە باوکی عەبدوڵا نوعمانی کوڕی بەشیرەوە (ڕەزای خوایان لێبێ) هاتووە و فەرموویەتی : گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو (صلى الله عليه وسلم) دەیفەرموو : ((بێگومان حەڵاڵ ڕوون و ئاشکرایە و حەرامیش ڕوون و ئاشکرایە ، وە لە نێوانیاندا چەند شتێکی گوماناوی هەن زۆر لە خەڵکی نایانزانن ، جا هەر کەسێک خۆی لە گوماناویەکان بپارێزێت ئەوا شەرەف و ئاینەکەی خۆی پاراستووە ، هەر کەسیش بکەوێتە ناو شتە گوماناویەکانەوە ئەوە کەوتۆتە ناو حەرامەوە ، وەکو شوانێک ئاژەڵەکانی لە دەوری قەدەغەکراوێک دەلەوەڕێنێت نزیکە کە تێی بکەون ، ئاگاداربن هەموو پادشایەک سنوورێکی قەدەغەکراوی هەیە ، ئاگاداربن سنوورە قەدەغەکراوەکانی خودا حەرام کراوەکانێتی ، وە ئاگادارین لە جەستەدا پارچە گۆشتێک هەیە ئەگەر چاک بێت ئەوا جەستە هەمووی چاک دەبێت ، وە ئەگەر خراپ بێت ئەوا جەستە هەمووی خراپ دەبێت ، بزانن کە ئەوەش بریتیە لە دڵ)) .

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە

الحديث السَّابع
فەرموودەی حەوتەم

عَنْ أَبِي رُقَيَّةَ تَمِيمِ بْنِ أَوْسٍ الدَّارِيِ رضي الله عنه؛ قَالَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ»، قُلْنَا: لِمَنْ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: «لله، وَلِكِتَابِهِ، وَلِرَسولِهِ، وَلأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، وَعَامَّتِهِمُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لە ئەبو روقییە تەمیم ی کوڕی ئەوسی ئەلدارییەوە هاتووە و فەرموویەتی: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((دین ئامۆژگارییە)) وتمان : بۆ کێ ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ؟ فەرمووی : ((بۆ خوا و بۆ کتێبەکەی و بۆ پێغەمبەرەکەی و بۆ پێشەوای موسڵمانان و بۆ تێکڕایان)) .

موسلیم ریوایەتی کردووە

الحديث الثَّامن
فەرموودەی هەشتەم

عَن ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه؛ أَنَّ رَسُولَ الله ﷺ قَالَ: «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَلَّا إِلَهَ إِلَّا الله، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَـهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ تَعَالَى».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

لە ئیبن عومەرەوە هاتووە کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((فەرمانم پێکراوە لە بەرانبەر خەڵکیدا بجەنگم تاکو دەڵێن: (لا اله الا الله محمداً رسول الله) وە نوێژەکانیان بکەن و زەکاتی ماڵەکەیان بدەن ، جا ئەگەر ئەوەیان کرد ئەوا خوێن و سامانیان پارێزراو دەبێت (لێم حەرام دەبێت) ئیللا بەحەقی ئیسلام نەبێ و لێپرسینەوەو حیسابیان لەسەر خوایە)) .

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە

الحديث التَّاسع
فەرمووودەی نۆیەم

عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ عَبْدِ الرَّحمنِ بْنِ صَخْرٍ الدَّوْسِيِّ ﷺ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله ﷺ يَقُولُ: «مَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ، وَما أَمَرْتُكُمْ بِهِ [فَأْتُوا] مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنَّما أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَثْرَةُ مَسَائِلِهِمْ، وَاخْتِلَافُهُمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

لە ئەبو هورەیرە عەبدولرەحمانی کوڕی صەخری ئەلدەوسییەوە هاتووە فەرموویەتی : گوێم لێبوو پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیفەرموو : ((ئەوەی نەهیتان لێدەکەم و قەدەغەی دەکەم لێتان ئێوەیش وازی لێ بهێنن ، وە ئەوەی بە فەرمانێک فرمانم پێتان کرد ئەوا بە پێی توانای خۆتان ئەنجامی بدەن ، باش بزانن ئەوانەی پێش خۆتان بە هۆی زۆری پرسیارەکانیان و جیاوازیان لە گەڵ پێغەمبەرەکانیاندا بە هەلاکەتدا چوون))

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە

الحديث العاشر

فەرموودەی دەیەم

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِنَّ اللهَ تَعَالَى طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللهَ أَمَرَ الْـمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْـمُرْسَلِينَ، فَقَالَ تَعَالَى: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُواْ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعْمَلُواْ صَٰلِحًا﴾ [المؤمنون:٥١].

له ئەبو هورەیرەوە هاتووە و فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((خوای گەورە چاک و باشە ، بۆیە ئەوەی چاک و باش نەبێت وەری ناگرێت ، وە خوای گەورە فەرمانی کردووەتە ئیماندارن بەوەی فەرمانی کردووەتە پێغەمبەران ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُواْ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعْمَلُواْ صَٰلِحًا﴾ [المؤمنون:٥١] واتە : وتمان : ئەی پەیامبەران ! هەر لە خۆراکی پاک و حەڵاڵ بخۆن و بەردەوام کاری چاک ئەنجام بدەن))

وَقَالَ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ﴾ [البقرة:١٧٢].

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ﴾ [البقرة:١٧٢]. واتە : ئەی گەلی خاوەن باوەڕان ! لەو نیعمەتە پێماندان و کردمانە رۆزیتان کامی پاکە ئەوە بخۆن))

ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ: يَا رَبِّ؛ يَا رَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَغُذِيَ بِالْـحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ؟».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ئەمجار باسی کابرایەکی کرد کە سەفەرەکەی درێژ دەکاتەوە و قژگڤ و تۆزاوی یە ، دەستی بەرز دەکاتەوە بۆ ئاسمان پەوەردگارا... پەروەردگارا .... لە کاتێکدا خواردنەکەی حەرامە و خواردنەوەکەیشی حەرامە و پۆشاکەکەی حەرامە و حەرامی دەرخوارد دراوە ئیتر چۆن وەڵام بدرێتەوە ؟)) .

موسلیم ریوایەتی کردووە

الحديث الحادي عشر
فەرموودەی یازدەیەم

عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ سِبْطِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَرَيْحَانَتِهِ رضي الله عنه؛ قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: «دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ».

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

لە باوکی موحەممەد (ئەلحەسەن ی کوڕی عەلی کوڕی ئەبو تالیب)ەوە هاتووە ، کچەزای پێغەمبەری خوا (ﷺ) و ڕەیحانەکەی ، فەرموویەتی: لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) ئەم فەرموودەیەم لەبەر کردووە – پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی- : ((واز بهێنە لەوەی کە گومانت لێیە بۆ ئەوەی کە گومانت لێی نییە)) .

ئەلتیرمیزی و ئەلنەسائی ریوایەتیان کردووە ، ئەلتیرمیزی فەرموویەتی : فەرموودەیەکی (حسن صحیح)ـە.

الحديث الثَّاني عشر

فەرموودەی دوازدەیەم

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁؛ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «مِنْ حُسْنِ إِسلَامِ الْـمَرْءِ: تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ التِّرْمِذِي وَغَيْرُهُ هَكَذَا.

لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : (لە چاکی موسڵمان بوونی مرۆڤ واز هێنانیەتی لەو شتەی کە پەیوەندی بە ئەوەوە نییە).

فەرموودەیەکی (حسن)ـە، ئەلتیرمیزی و جگە لە ئەو بەم شێوەیە ریوایەتیان کردووە.

الحديث الثَّالث عشر

فەرموودەی سیازدەیەم

عَنْ أَبِي حَمْزَةَ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ -خَادِمِ رَسُولِ اللهِ ﷺ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يُؤْمِنُ أَحدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

لە ئەبو حەمزە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە هاتووە – خزمەتکاری پێغەمبەری خوا (ﷺ) – ئەویش لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) کەوا فەرموویەتی : (هیچ کەسێک لە ئێوە ئیمانی کامل نابێت تاوەکو ئەوەی بۆ خۆی پێی خۆشە بۆ براکەشی پێی خۆش بێت)).

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە

الحديث الرَّابع عشر
فەرمووودەی چواردەیەم

وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﵁؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ: الثَّيِّبِ الزَّانِي، وَالنَّفْسِ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكِ لِدِينِهِ الْـمُفَارِقِ لِلْجَمَاعَةِ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

له عەبدوڵڵای کوڕی مەسعودەوە (ڕەزای خوایان لێبێ) هاتووە و فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ((حەڵاڵ نییە خوێنی هیچ کەسێکی موسوڵمان تەنها بە یەکێک لەم سیانە نەبێت : پیاوێک یاخود ئافرەتێک زینا بکات ، وە کەسێک کەسێکی موسوڵمان (بەستەم و بێ حەق) بکوژێت ، وە کەسێکیش پاشگەز بێتەوە لە ئاینی خۆی و جیا بێتەوە لە کۆمەڵی موسوڵمانان)) .

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە

الحديث الخامس عشر
فەرموودەی پازدەیەم

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ الله ﷺ قَالَ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ: فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِالله وَالْيَوْمِ الآخِرِ: فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ: فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيّ وَمُسْلِمٌ.

لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە ئەویش لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) و فەرموویەتی : ((هەرکەسێ لە ئێوە باوەڕی بە خودا و رۆژی دوایی هەیە ئەوا با قسەی خەیر بکات وە یان بێ دەنگ بێت ، وە هەرکەسێ لە ئێوە باوەڕی بە خودا و رۆژی دوایی هەیە ئەوا با رێز لە دەرهاوسێکەی بگرێت ، وە هەرکەسێ لە ئێوە باوەڕی بە خودا و رۆژی دوایی هەیە ئەوا با رێز لە میوانەکەی بگرێت)).

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە

الحديث السَّادس عشر
فەرموودەی شازدەیەم

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁: أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: أَوْصِنِي، قَالَ: «لَا تَغْضَبْ»، فَرَدَّدَ مِرَارًا، قَالَ: «لَا تَغْضَبْ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە کەوا کابرایەک بە پێغەمبەری خوای (ﷺ) فەرمووی : (ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئامۆژگاریم بکە . ئەویش فەرمووی: (تووڕە مەبە) چەند جارێک دووبارەی کردەوە کەچی دەیفەرموو : ((تووڕە مەبە)).

بوخاری ریوایەتی کردووە

الحديث السَّابع عشر
فەرموودەی حەڤدەیەم

عَنْ أَبِي يَعْلَى شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ ﷺ؛ عَنْ رَسُولِ الله ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللهَ كَتَبَ الإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذِّبْحَةَ؛ وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ؛ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

له ئەبو یەعلا شەدادی کوڕی ئەوسەوە هاتووە لە پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) ، فەرموویەتی : ((خوای گەورە چاکەی نوسیوە لە هەموو شتێکدا، جا ئەگەر شتێکتان کوشت بە چاکترین شێوە بیکوژن، وە ئەگەر سەرتان بڕی بە چاکترین شێوە سەری ببڕن، با یەکێکتان چەقۆکەی تیژ بکات ، وە ئاوی پێ بدات و بە زوویی و بە هێزەوە سەری ببڕێت (واتە زوو بیحەسێنێتەوەو سەری ببڕێت) .

الحديث الثَّامن عشر
فەرموودەی هەژدەیەم

عَنْ أَبِي ذَرّ جُنْدُبِ بْنِ جُنَادَةَ وَأَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ الله ﷺ؛ قَالَ: «اتَّقِ اللهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْـحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ».

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: (حَدِيثٌ حَسَنٌ)، وَفِي بَعْضِ النُّسَخِ: (حَسَنٌ صَحِيحٌ).

لە ئەبو زەڕەوە جوندوب ی کوڕی جونادە و ئەبو عەبدلرەحمان موعازی کوڕی جەبەلەوە هاتووە ئەوانیش لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) ، فەرموویەتی: ((لەخوا بترسە لە هەر شوێن و کاتێکدا بویت ، وە لە کاتی ئەنجامدانی خراپەدا چاکەی بە دوادا بهێنەو بیکە ، دەیسڕێتەوە ، وە بە ڕەوشتی جوانەوە لە گەڵ خەڵکیدا بجۆڵێرەوە))

ئەلتیرمیزی ریوایەتی کردووە و فەرموویەتی : فەرموودەیەکی (حسن)ـە، وە لە هەندێ لە نوسخەکاندا هاتووە : (حسن صحيح)ـە.

الحديث التَّاسع عشر
فەرموودەی نۆزدەیەم

عَنْ أَبِي الْعَبَّاس عَبْدِ الله بْنِ عَبَّاسٍ ﵄، قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمًا، فَقَالَ: «يَا غُلَامُ؛ إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ اللهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ الله تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللهَ، وَإِذَا استَعَنْتَ فاسْتَعِنْ بِاللهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله لَكَ، وَإِنِ اجْتَمَعُوا عَلى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله علَيْكَ، رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ، وَجَفَّتِ الصُّحُفُ».

رَوَاهُ التِّرْمِذِي، وَقَالَ: ‹حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ›.

لە ئەبو لعەبباس عەبدوڵای کوڕی عەبباسەوە هاتووە و فەرموویەتی: رۆژێک لەسەر وڵاخێک لە پشتی پێغەمبەرەوە (ﷺ) سوار بووبووم، پێی فەرمووم: ((ئەی غولامەکە، من چەند وشەیەکت فێر دەکەم، سنوورەکانی خوای گەورە بپارێزە ئەوا خوای گەورەش تۆ دەپارێزێت، سنوورەکانی خوای گەورە بپارێزە دەبینی خوای گەورە دێتە دەمتەوەو لە گەڵدا دەبێت، وە ئەگەر داوای هەر شتێکت کرد ئەوا تەنها لە خوا داوا بکە، وە ئەگەر پەنات گرت ئەوا تەنها پەنا بە خوا بگرە، ئەوەش باش بزانە کەوا ئەگەر هەموو ئەم ئوممەتە کۆ ببێتەوە بۆ ئەوەی سوودێکت پێ بگەیەنن ئەوا سوودت پێ ناگەیەنن ئیللا بەوە نەبێت خوای گەورە بۆی نوسیبێتی، وە ئەگەر کۆ ببنەوە بۆ ئەوەی زیانێکت پێ بگەیەنن بە شتێک ئەوا زیانت پێ ناگەیەنن ئیللا بە شتێک نەبێت خوای گەورە بۆی نوسیبێتی، پێنووسەکان بەرزکرانەوە و هەڵگیران و –حیبری– کاغەزکان وشک بوویەوە).

ئەلتیرمیزی ریوایەتی کردووە و فەرموویەتی : فەرموودەیەکی : (حسن صحیح)ـە

وَفِي رِوَايَةِ غَيْرِ التِّرْمِذِي: «احْفَظِ الله تَجِدْهُ أَمَامَكَ، تَعَرَّفْ إِلَى اللهِ فِي الرَّخَاء يَعْرِفْكَ فِي الشِّدَّةِ، وَاعْلَمْ أَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَمَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرَ، وَأَنَّ الفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا».

وە لە ریوایەتێکی تردا کە لای جگە لە ئەلتیرمیزی هاتووە : ((سنوورەکانی خوا بپارێزە دەیبینی بە رووتەوە دێت ، خوای گەورە لە فەرحانیدا بناسە ئەویش لە تەنگانەدا دەتناسێت ، وە باش بزانە کە ئەوەی تووشت نەبوو نەئەبوایە تووشت ببێت ، وە ئەوەی تووشت بووە نەئەبوایە لێت لاییدایەو تووشت نەبێت ، وە باش بزانە کەوا سەرکەوتن لە گەڵ ئارامگرتندایە ، وە رزگاربوون و دەروو لە پاش ناخۆشی دێت و لە گەڵ هەموو ناخۆشی و تەنگانەیەک خۆشی و دەرووی خەیر هەیە)).

الحديث العشرون

فەرموودەی بیستەم

وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَنْصَارِيِّ البَدْرِيِّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ».

رَوَاهُ الْبَخَارِيُّ.

لە ئیبن مەسعود عوقبەی کوڕی عەمری ئەلئەنصاری ئەلبەدرییەوە هاتووە و فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((لە – وشە و پەیام - قسەی پێغەمبەرانی پێشوو کە گەیشتووەتە خەڵکی: ئەگەر شەرم ناکەیت ئەوا چی دەکەیت بیکە)).

بوخاری ریوایەتی کردووە٠

الحديث الحادي والعشرون
فەرموودەی بیست و یەکەم

عَنْ أَبِي عَمْرٍو -وَقِيلَ: أَبِي عَمْرَةَ - سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﵁؛ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ الله، قُلْ لِي فِي الإِسْلَامِ قَوْلًا، لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا غَيْرَكَ. قَالَ: «قُلْ آمَنْتُ بِالله ثُمَّ اسْتَقِمْ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لە ئەبو عەمر – وە دەڵێن : ئەبو عەمرە- سوفیانی کوڕی عەبدوڵڵاوە هاتووە و فەرموویەتی : وتم : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، لە ئیسلامدا وتەیەکم پێ بڵێ لە دوای تۆ پرسیار لە هیچ کەسێکی تر نەکەم ، فەمووی: ((بڵێ بڕوام بەخوا هێنا پاشان سەقامگیر و بەردەوامبە)).

موسلیم ریوایەتی کردووە

الحديث الثَّاني والعشرون

فەرمووده‌ی بیست و دووه‌م

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْأَنْصَارِي ﷺ: أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: أَرَأَيْتَ إِذَا صَلَّيْتُ الصَّلَوَاتِ الْـمَكْتُوبَاتِ، وَصُمْتُ رَمَضَانَ، وَأَحْلَلْتُ الْـحَلَالَ، وَحَرَّمْتُ الْـحَرَامَ، وَلَـمْ أَزِدْ عَلَى ذَلِكَ شَيْئًا: أَأَدْخُلُ الجنَّةَ؟ قَالَ: «نَعَمْ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

له‌ ئه‌بو عه‌بدوڵا جابیری کوڕی عه‌بدوڵای ئوئه‌نصاریه‌وه‌ هاتووه‌ و فه‌رموویه‌تی : کابرایه‌ک پرسیاری کرد له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و فه‌رمووی : ئایه‌ ئه‌گه‌ر نوێژه‌ فه‌رزه‌کانم ئه‌نجامدا و مانگی ره‌مه‌زان به‌ ڕۆژوو بووم و حه‌ڵاڵه‌کانم به‌ حه‌ڵاڵ زانی و حه‌رامکراوه‌کانم به‌ حه‌رام زانی و لێی دوور که‌وتمه‌وه‌ و هیچ شتێکی تر له‌وه‌ زیاتر ناکه‌م ، ئایه‌ ده‌چمه‌ به‌هه‌شته‌وه‌ ؟ فه‌رمووی : ((به‌ڵێ)).

موسلیم ریوایه‌تی کردووه‌.

وَمَعْنَى (حرَّمْتُ الْـحَرَامَ) اجْتَنَبْتُهُ.

وه‌ مانای (حرمتُ الحرام) لێ دوور که‌وتمه‌وه‌.

وَمَعْنَى (أَحْلَلْتُ الْـحَلَالَ) فَعَلْتُهُ مُعْتَقِدًا حِلَّهُ.

وه‌ مانای (أحللت الحلال) ئه‌نجامی ده‌ده‌م و به‌ حه‌ڵاڵی ده‌زانم.

الحديث الثَّالث والعشرون

فەرموودەی بیست و سێیەم

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْـحَارِثِ بْنِ عَاصِمٍ الأَشْعَرِيِّ ﵁؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْـحَمْدُ للهِ تَمْلَأُ المِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللهِ وَالْـحَمْدُ للهِ تَمْلَآنِ - أَوْ: تَمْلَأُ - مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ. كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو؛ فَبَائِعٌ نَفْسَهُ، فَمُعْتِقُهَا، أَوْ مُوبِقُهَا».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لە ئەبو مالیک ئەلحاریسی کوڕی عاصیمی ئەلئەشعەرییەوە هاتووە کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((پاکی و تەهارەت نیوەی ئیمانە ، وە (الحمد لله) تەرازوو پڕ دەکات ، وە (سبحان الله) و (الحمد لله) نێوان ئاسمان و زەوی پڕ دەکەن ، وە نوێژ روناکییە و صەدەقە بەڵگەیە و ئارامگرتن رۆشنایی و روناکییە و قورئان بەڵگەیە بۆ تۆ یان لەسەر تۆ ، هەموو کەسێک بەیانی بە سەردا دێت (دێت و دەچێ ، هەوڵ دەدات) جا تیایاندا هەیە نەفسەکەی دەفرۆشێتە خوای گەورە (بە گوێڕایەڵی ، جا لە سزای خوا رزگاری دەکات) وە تیایاندا هەیە بە هەلاکەتیا دەبات (واتە: دەیفرۆشێتە شەیتان و ئارەزوو بە شوێنکەوتنیان).

موسلیم ریوایەتی کردووە

الحديث الرَّابع والعشرون
فەرموودەی بیست و چوارەم

وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ الغِفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا رَوَى عَنْ رَبِّهِ ؛ أَنَّهُ قَالَ: «يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا؛ فَلَا تَظَالَمُوا.

لە ئەبو زەڕی ئەلغەفارییەوە هاتووە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) کە ئەویش لە خواکەیەوە دەیگێڕێتەوە ، فەرموویەتی : ((ئەی بەندەکانم .. من ستەمم لەسەر خۆم حەرام کردووەو لە نێوان ئێوەشدا حەرامم کردوە بۆیە ستەم لەیەکتر مەکەن.

يَا عِبَادِي؛ كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ؛ فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ.

ئەی بەندەکانم ، هەمووتان گومڕان تەنها ئەوانە نەبن کە من ڕێنموویم کردوون، کەوابوو داوای ڕێنموویم لێ بکەن تاکو ڕێنموویتان بکەم.

يَا عِبَادِي؛ كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلَّا مَنْ أَطْعَمْتُهُ؛ فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ.

ئەی بەندەکانم ، هەمووتان برسین ئیللا ئەوانە نەبێت کە من خواردنم پێ داون ، بۆیە داوای خواردنم لێ بکەن و منیش پێتان دەدەم .

يَا عِبَادِي؛ كُلُّكُمْ عَارٍ إِلَّا مَنْ كَسَوْتُهُ؛ فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ.

ئەی بەندەکانم ، هەمووتان ڕووتن ئیللا ئەوانە نەبێت من پۆشتەیانم کردووە ، بۆیە داوای پۆشاکم لێ بکەن منیش دەتانپۆشم.

يَا عِبَادِي؛ إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا؛ فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ.

ئەی بەندەکانم ، ئێوە بە شەو و ڕۆژ هەڵە دەکەن ، وە منیش لە هەموو گوناهەکان خۆش دەبم ، بۆیە داوای لێخۆشبوونم لێ بکەن منیش لێتان خۆش دەبم .

يَا عِبَادِي؛ إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضُرِّي فَتَضُرُّونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي.

ئەی بەندەکانم ، ئێوە ناگەنە ئەو ئاستەی کە زیانم پێ بگەیەنن تاکو زیانم پێ بگەیەن و ناگەنە ئەو ئاستەی قازانجم پێ بگەیەنن تاکو قازانجم پێ بگەیەنن .

يَا عِبَادِي؛ لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ، وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ؛ مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا.

ئەی بەندەکانم ، ئەگەر یەکەمینەکانتان و دوایینەکانتان و مرۆڤەکانتان و جنۆکەکانتان هەموو لەسەر دڵی لە خواترسترین پیاوتان بن ، ئەوە هیچ شتێک لە موڵکی من زیاد ناکات .

يَا عِبَادِي؛ لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ، وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا.

ئەی بەندەکانم ، ئەگەر یەکەمینەکانتان و دواییینەکانتان و مرۆڤەکانتان و جنۆکەکانتان هەموو لەسەر دڵی خراپترین پیاوتان بن ، ئەوە هیچ شتێک لە موڵکی من کەم ناکات .

يَا عِبَادِي؛ لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ، وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَسَأَلُونِي، فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ؛ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي، إِلَّا كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ.

ئەی بەندەکانم ... ئەگەر یەکەمینەکانتان و دواییینەکانتان و مرۆڤەکان و جنۆکەکانتان لە یەک جێگادا ئامادەبوون و داوایان لێم کرد ئەوا وەڵامی داوای هەمووتان دەدەمەوە و بە هیچ شێوەیەک –موڵکم- کەم ناکات لەوەی

لای من هەیە ئیللا وەکو ئەو کەمکردنە نەبێت کاتێ دەرزییەک دەکرێتە ناو دەریایەکەوە.

يَا عِبَادِي؛ إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا؛ فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا؛ فَلْيَحْمَدِ اللهَ، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ؛ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ئەی بەندەکانم ! تەنها ئەوە کردەوەکانی خۆتانە و بۆتان دەژمێرم ، ئەمجار حەقەکەیتان دەدەمەوە ، جا هەرکەسێ چاکەی بینی ئەوا با سوپاسی خوا بکات و هەرکەسێ جگە لەوەی بینی ئەوا با لۆمەی هیچ کەسێک نەکات تەنها لۆمەی خۆی بکات)) .

موسلیم ریوایەتی کردووە .

الحديث الخامس والعشرون
فەرموودەی بیست و پێنجەم

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رضي الله عنه -أَيْضًا -: أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالُوا لِلنَّبِيِّ ﷺ: يَا رَسُولَ اللهِ؛ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالْأُجُورِ، يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِـهِم! قَالَ: «أَوَلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللهُ لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ؟! إِنَّ لَكُمْ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةً، وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً، وَأَمْرٌ بِالمعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ».

– هەروەها- لە ئەبو زەڕەوە هاتووە و دەیگێڕێتەوە : خەڵکانێک لە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بە پێغەمبەری خوایان (ﷺ) فەرموو : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەوڵەمەندەکان بە پاداشتەوە پێشکەوتن ، نوێژ دەکەن وەکو چۆن ئێمە نوێژ دەکەین ، وە ڕۆژوو دەگرن وەکو چۆن ئێمە ڕۆژوو دەگرین ، وە لە زیادەی ماڵ و سامانەکانیان دەبەخشن، فەرمووی : ((ئەوە نییە خوا شتانێکی بۆتان داناوە خێرو چاکەی پێ بکەن؟ وتنی هەر (سبحان الله)یەک صەدەقەیەو وتنی هەر (الله أكبر)ێک صەدەقەیەو وتنی هەر (الحمد لله)یەک صەدەقەیەو وتنی هەر (لا اله الا الله) یەک صەدەقەیە ، وە فەرمان کردن بەچاکە صەدەقەیە و ڕێگری کردن لە خراپە صەدەقەیە ، وە جووت بوونی هەر یەکێکتان لە گەڵ خێزانەکەیدا صەدەقەیە).

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ؛ أَيَأْتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ، وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ؟! قَالَ: «أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ؛ أَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وِزْرٌ؟ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعهَا فِي الْـحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

وتیان : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، ئایە یەکێکمان دەچێتە لای خێزانەکەیەوە (شەهوەتی دادەمرکێنێتەوە) و پاداشتی لەسەر وەردەگرێت؟ فەرمووی : ((ئایە ئەگەر لە حەرامدا ئەنجامی بدایە ، تاوانی لەسەر نەدەبوو ؟ ئا بەو شێوەیە ئەگەر لە حەڵاڵدا ئەنجامی بدات ئەوا پاداشتی لەسەر وەردەگرێت)).

الحديث السَّادس والعشرون
فەرموودەی بیست و شەشەم

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «كُلُّ سُلَامَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، كُلَّ يَومٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ؛ تَعْدِلُ بَيْنَ اثْنَيْنِ صَدَقَةٌ، وَتُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَبِكُلِّ خُطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ، وَتُمِيطُ الأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە و فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((هەموو جومگەیەک لە –جەستەی- خەڵکیدا صەدەقەیەکی لەسەرە ، لە هەموو رۆژێکدا خۆری بەسەردا هەڵدێت ، نێوان دوو کەس چاک دەکەیتەوە صەدەقەیە ، یارمەتی کەسێک دەدەیت سواری وڵاخەکەی ببێت یان کەرەستەکەی بۆ بار بکەیت صەدەقەیە ، وە وتنی وشەیەکی چاک صەدەقەیە ، وە بە هەموو هەنگاوێک دەینات و دەچێت بۆ نوێژەکان صەدەقەیە ، وە ئازار لەسەر رێگا لادەدەیت صەدەقەیە)).

بوخاری و موسلیم ریوایەتیان کردووە

الحديث السَّابع والعشرون
فەرموودەی بیست و حەوتەم

عَنِ النَّوَاسِ بنِ سَمْعَانَ ﵁، عَنِ النَّبيِّ ﷺ؛ قَالَ: «البِرُّ: حُسْنُ الْـخُلُقِ، وَالْإِثْمُ: مَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لە ئەلنەواسی کوڕی سەمعانەوە هاتووە لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) و فەرموویەتی : (چاکە (البر) بریتییە لە ڕەوشتی جوان و تاوان (الاِثم) ئەوەیە کە ختوکەی نەفست دەدات و ئازارت دەدا و پێت ناخۆشە خەڵکی پێی بزانن)).

موسلیم ریوایەتی کردووە

وَعَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبَدٍ ﵁؛ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ الله ﷺ فَقَالَ: «جِئْتَ تَسْأَلُ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ؟» قُلْتُ: نَعَمْ.

وە لە وابیصەی کوڕی مەعبەدەوە هاتووە و فەرموویەتی : هاتم بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، ئەویش پێی وتم : ((هاتووی پرسیار دەکەیت دەربارەی چاکە و تاوان ؟)) وتم : بەڵێ .

فَقَالَ: «اسْتَفْتِ قَلْبَكَ؛ الْبِرُّ: مَا اطْمَأَنَّتْ إِلَيْهِ النَّفْسُ، وَاطْمَأَنَّ إِلَيْهِ الْقَلْبُ، وَالْإِثْمُ: مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ، وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ، وَإِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ وَأَفْتَوْكَ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رُوِّينَاهُ فِي مُسْنَدَيْ الإِمَامَيْنِ أَحْمَدَ ابنِ حَنْبَلٍ وَالدَّارِمِي، بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ.

فەرمووی : ((پرس بە دڵی خۆت بکە (داوای فەتوا لە ئەو بکە) ، چاکە : ئەوەیە کە نەفسەکان پێی ئارام دەبنەوە و دڵەکان پێی ئارام دەبنەوە ، وە خراپە

و تاوانیش ئەوەیە کە ختۆکەی نەفسەکان دەدات و لە سینگەکاندا دەخولێتەوە و ختۆکەی دەدات ، هەرچەندە خەڵکی فەتوایان بۆ دای و فەتوایان بۆ دای))

فەرموودەیەکی (حسن)ـە لە هەردوو موسنەدی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل و ئەلدارەمیدا ریوایەتمان کردووە بە سەنەدێکی (حسن) .

الحديث الثَّامن والعشرون
فەرمووده‌ی بیست و هه‌شته‌م

وَعَنْ أَبِي نَجِيحِ العِرْبَاض بْنِ سَارِيَةَ ﵁؛ قَالَ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مَوْعِظَةً، وَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولُ اللهِ؛ كَأَنَّهَا مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ، فَأَوْصِنَا، فَقَالَ:

وه له ئه‌بو نه‌جیح ئه‌لعیربازی کوڕی ساریه‌وه هاتووه و فه‌رموویه‌تی : پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به ئامۆژگارییه‌ک ئامۆژگاری کردین ، دڵه‌کانی پێ راچڵه‌کین و چاوه‌کانی پێ فرمێسکاوی بوون ، وتمان : ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ڵێی ئه‌مه ئامۆژگاری ماڵئاواییه (دوائامۆژگارییه)؟ بۆیه ئامۆژگاریمان بکه . ئه‌ویش فه‌رمووی:

«أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللهِ ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْـخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْـمَهْدِيِّينَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ».

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: (حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ).

((ئامۆژگاریتان ده‌که‌م به‌وه‌ی له خوا بترسن و ته‌قوای خواتان هه‌بێت و گوێبیست و گوێڕایه‌ڵ بن ، هه‌رچه‌نده ئه‌گه‌ر کۆیله‌یه‌ک بوو به ئه‌میرتان، چونکه هه‌رکه‌س له ئێوه _له‌پاش من_ بژێت ئه‌وا جیاوازی و دووبه‌ره‌کی زۆر ده‌بینێ ، جا ئامۆژگاریتان ده‌که‌م ده‌ست به سوننه‌ت ڕێگاکه‌ی منه‌وه بگرن و ده‌ست به سوننه‌ت و ڕێگای جێنشینه ڕێنمویی کراوه‌کانه‌وه بگرن ، توند ده‌ستی پێوه بگرن ، به ددانه‌کانتان توند بیگرن ، ئاگاداری کاره نوێیه‌کان بن ، چونکه هه‌موو داهێنراوێک گومڕاییه)) .

ئەبو داود و ئەلتیرمیزی ریوایەتیان کردووە و ئەلتیرمیزی فەرمویەتی : فەرموودەیەکی (حسن صحيح)ـە.

الحديث التَّاسع والعشرون
فەرموودەی بیست و نۆیەم

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ﵁؛ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ؛ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي عَنِ النَّارِ.

لە موعازی کوڕی جەبەلەوە هاتووە و فەرموویەتی: وتم : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کارێکم پێ بڵێ، ئەو کارە بمخاتە بەهەشتەوە و لە ئاگر دوورم بخاتەوە.

قَالَ: «لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْ عَظِيمٍ، وَإِنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلَى مَنْ يَسَّرَهُ اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ: تَعْبُدُ اللهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةِ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ، وَتَحُجُّ الْبَيْتَ».

فەرمووی : ((دەربارەی شتێکی مەزن پرسیارت کرد ، وە ئەوەشە سووک و ئاسانە بۆ کەسێک خوای گەورە سووک و ئاسانی کردبێت لەسەری ، خوای گەورە بپەرستە و هاوبەشی بۆ دامەنێ ، وە نوێژە کانیشت بکە و زەکاتەکەت دەر بکە و مانگی رەمەزان بە رۆژوو ببە و حەجی ماڵی خوای گەورە بکە)) .

ثُمَّ قَالَ: «أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْـخَيرِ؟ الصَّوْمُ جُنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْـخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْـمَاءُ النَّارَ، وَصَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ».

ئەمجار فەرمووی :((ئایە دەرگاکانی خەیر و چاکەت پێ بڵێم ؟ رۆژووگرتن قەڵغانە ، وە صەدەقە و بەخشین گوناه و هەڵە دەسڕێتەوە وەکو چۆن ئاو ئاگر دەکوژێنێتەوە ، وە نوێژ کردنی کەسێک لە نیوەشەودا))

ثُمَّ تَلَا: ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمۡ عَنِ ٱلۡمَضَاجِعِ ﴾ حَتَّى بَلَغَ ﴿يَعۡمَلُونَ ﴾ [السَّجدة:١٦-١٧].

ئەمجار ئەم ئایەتەی خوێندەوە : (تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمۡ عَنِ ٱلۡمَضَاجِعِ) تاوەکو گەیشتە (يَعۡمَلُونَ) (السجده : ١٦-١٧)

ثُمَّ قَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الأَمْرِ، وَعَمُودِهِ، وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ؟» قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ.

ئەمجار فەرمووی : ((ئایە هەواڵت پێ بدەم دەربارەی سەری کار و مەسەلەکە و کۆڵەکەکەی و لوتکەی هەرە بەرزەکەی ؟)) وتم : بەڵێ ، ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) .

قَالَ: «رَأْسُ الأَمْرِ الْإِسْلَامُ، وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ، وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ».

فەرمووی : ((ئیسلام سەری کارەکەیە (دینەکەیە) ، کۆڵەکەکەیشی نوێژە، لوتکەی هەرەبەرزەکەی جیهادە)) .

ثُمَّ قَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكَ بِمِلَاكِ ذَلِكَ كُلِّهِ؟» قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ.

ئەمجار فەرمووی : ((ئایە هەواڵت پێ بدەم دەربارەی شتێک هەموو ئەوانە مەحکەم بکات و بە هێزی بکات ؟)) وتم : بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ).

فَأَخَذَ بِلِسَانِهِ، وَقَالَ: «كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا».

ئەویش زمانی خۆی گرت و فەرمووی : ((زمانی خۆت بگرە و لە شتێکدا قسە مەکە پەیوەندی بە تۆوە نەبێت)).

قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللهِ؛ وَإِنَّا لَـمُؤَاخَذُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ؟ فَقَالَ: «ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ، وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ -أَوْ قَالَ: عَلَى مَنَاخِرِهِمْ- إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ».

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: (حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ).

وتم : ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، بۆ ئێمە لێپرسینەوەمان لە گەڵدا دەکرێت لەسەر ئەو قسانەی کە دەیکەین ؟ فەرمووی : ((لەبار دایکت بچوایەیت ،

ئەی نازانی خەڵکی بە روویاندا – یان وتی : بە لووتیاندا – فڕێ نادرێنە ناو ئاگرەوە ئیللا بە هۆی بەروبومی زمانیانەوە نەبێت)) .

ئەلتیرمیزی ریوایەتی کردووە و فەرموویەتی : فەرموودەیەکی (حسن صحیح)ـە

الحديث الثَّلاثون
فەرموودەی سییەم

وَعَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الخُشَنِيِّ جُرْثُومِ بْنِ نَاشِرٍ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ؛ قَالَ: «إِنَّ اللهَ فَرَضَ فَرَائِضَ، فَلَا تُضَيِّعُوهَا، وَحَدَّ حُدُودًا فَلَا تَعْتَدُوهَا، وَحَرَّمَ أَشْيَاءَ، فَلَا تَنْتَهِكُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ رَحْمَةً لَكُمْ مِنْ غَيْرِ نِسْيَانٍ، فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ وَغَيْرُهُ.

وە لە ئەبو سەعلەبەی ئەلخوشەنی جورسومی کوڕی ناشیرەوە هاتووە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) ، فەرموویەتی : ((خوای گەورە چەند فەرزێکی فەرز کردووە ئێوەیش بزری مەکەن ، وە چەند سنوورێکی داناوە ئێوەیش مەیبەزێنن ، وە چەند شتێکی حەرام کردووە و ئێوەیش پێشیلی مەکەن و ئەنجامی مەدەن ، وە دەربارەی چەند شتێک بێ دەنگ بووە وەکو رەحمەت و بەزەییەک بۆ ئێوە نەک وەکو لە بیرچوون ، بۆیە ئێوەیش بە دوایدا مەگەڕێن))

فەرموودەیەکی (حسن)ـە ، ئەلدارەقوتنی و جگە لە ئەو ریوایەتیان کردووە .

الحديث الحادي والثَّلاثون
فەرموودەی سی و یەکەم

وعَنْ أَبِي العَبَّاس سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السّاعِدِيّ ﵁ قال: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ؛ دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا أَنَا عَمِلْتُهُ، أَحَبَّنِيَ اللهُ، وَأَحَبَّنِي النَّاسُ، فَقَالَ «ازْهَدْ فِي الدُّنْيَا، يُحِبَّكَ اللهُ. وَازْهَدْ فِيمَا عِنْد النَّاسِ، يُحِبَّكَ النّاسُ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهْ، وَغَيْرُهُ بِأَسَانِيدَ حَسَنَةٍ.

لە ئەبولعەبباس سەهلی کوڕی سەعدی ئەلساعیدیەوە هاتووە و فەرمویەتی: کابرایەک هاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) و فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، کارێکم پێ نیشان بدە ئەگەر ئەنجامم دا ئەوا خوای گەورە خۆشمی دەوێت و خەڵکیش خۆشمی دەوێت ، ئەویش فەرمووی : ((دونیا نەویست بە خوای گەورە خۆشتی دەوێت و بێ نیازبە لەوەی لە لای خەڵکی هەیە ئەوا خەڵکی خۆشتی دەوێت))

فەرموودەیەکی (حسن)ـە ، ئیبن ماجە و جگە لە ئەو ریوایەتیان کردووە بە چەند سەنەدێکی (حسن).

الحديث الثَّاني والثَّلاثون
فەرموودەی سی و دووەم

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ سَعْدِ بْنِ مَالِكِ بْنِ سِنَانٍ الخُدْرِيِّ ﵁ أَنَّ رَسُولَ الله ﷺ؛ قَالَ: «لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهْ، وَالدَّارَقُطْنِيُّ وَغَيْرُهُمَا مُسْنَدًا.

لە ئەبو سەعید سەعدی کوڕی مالیکی کوڕی سینانی ئەلخودرییەوە هاتووە کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((- کەسی موسڵمان – نە ئازار دەگەینێتە خەڵکی و نە وەڵامی ئازاری خەڵکی بە ئازاردان دەداتەوە))

فەرموودەیەکی (حسن)ـە ، ئیبن ماجە و ئەلدارەقوتنی و جگە لەوان ریوایەتیان کردووە بە موسنەدی .

وَرَوَاهُ مَالِكٌ فِي «الْـمُوَطَّأ» مُرْسَلًا، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَسْقَطَ أَبَا سَعِيدٍ، وَلَهُ طُرُقٌ يُقَوِّي بَعْضُهَا بَعْضًا.

وە ئیمامی مالیک ریوایەتی کردووە لە (الموطأ) دا بە (مرسل)ی ، لە عەمری کوڕی یەحیاوە لە باوکییەوە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) ، جا لەسەنەدەکەیدا (ئەبو سەعید) کەوتووە و چەندین ڕێگای تری هەیە کە یەکتر بە هێز دەکەنەوە.

الثَّالث والثَّلاثون
فەرموودەی سی و سێیەم

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَوْ يُعْطَى النّاسُ بِدَعْوَاهُمْ، لَادَّعَى رِجَالٌ أَمْوَالَ قَوْمٍ وَدِمَاءَهُم؛ لَكِنِ البَيِّنَةُ عَلَى المُدَّعِي وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَغَيْرُهُ هَكَذَا، وَأَصْلُهُ فِي «الصَّحِيحَيْنِ».

له ئیبن عەبباسەوە (ڕەزای خوایان لێبێ) هاتووە کەوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((ئەگەر خەڵکی بە گوێرەی داوای خۆیان پێیان بدرێت، ئەوا خەڵکانێک داوای خوێن و ماڵی کەسانێکی تریان دەکرد ، بەڵام ڕوونکردنەوەو بەڵگە هێنانەوە لەسەر کەسی موددەعییەو سوێند خواردن لەسەر ئەو کەسەیە نکۆڵی دەکات)) .

فەرموودەیەکی (حسن)ـە ، ئەلبەیهەقی و جگە لە ئەو ڕیوایەتیان کردووە و ئەصڵ و بنامەی فەرموودەکە لە هەردوو کتێبی (صحیح)دا هاتووە .

الحديث الرَّابع والثَّلاثون
فەرموودەی سی و چوارەم

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِي ﷺ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله ﷺ يَقُولُ: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ. فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ. فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

له (أبو سعيد الخدری)یەوە هاتووە و فەرموویەتی : گوێم لێ بوو پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیفەرموو : ((هەر کەسێ لە ئێوە خراپەیەکی بینی ئەوا با بە دەستەکانی بیگۆڕێت، جا ئەگەر نەیتوانی ئەوا با بە زمانی بیگۆڕێت، وە ئەگەر نەیتوانی ئەوا با بەدڵی بیگۆڕێت ئەویش لاوازترینی ئیمانە)) .

موسلیم ریوایەتی کردووە

الحديث الخامس والثَّلاثون
فەرموودەی سی و پێنجەم

وعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَنَاجَشُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ. وَكُونُوا عِبَادَ اللهِ إِخْوَانًا؛ الْـمُسْلِمُ أَخُو الْـمُسْلِمِ، لَا يَظْلِمُهُ، وَلَا يَخْذُلُهُ، وَلَا يَكْذِبُهُ، وَلَا يَحْقِرُهُ. التَّقْوَى هَاهُنَا - وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ -بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّـرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْـمُسْلِمَ، كُلُّ الْـمُسْلِمِ عَلَى الْـمُسْلِمِ حَرَامٌ؛ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

وە لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە و فەرموویەتی: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((ئێرەیی بە یەکتر مەبەن ، وە زەمکاری مەکەن (واتە کەسێکی تر بەبێ ئەوەی نیازی کڕینی هەبێت نرخی ماڵەکە بەرز بکاتەوە) ، وە ڕقتان لەیەکتر نەبێتەوەو پشت لەیەکتر مەکەن ، وە با هەندێکتان مامەڵە لەسەر مامەڵەی هەندێکتان نەکات ، وە هەمووتان بەندەی خوا و برای یەکتر بن ، موسڵمان برای موسڵمانە ، ستەمی لێ ناکات و پشتی یەکتر بەر بەرنادەن و بە درۆی ناخاتەوە و بە سووک و بێ ڕێز تەماشای ناکات ، ئەوش بزانن کەوا تەقوا لێرەدایە – سێ جار ئاماژەی بۆ سینگی خۆی کرد – بەسییەتی کەسێک لە خراپەکاریدا بێت کەوا ڕقی لە برا موسڵمانەکەی بێت و بە سووک تەماشای بکات ، هەموو موسڵمانێک خوێن و سامان و ناموسەکەی حەرامە لەسەر موسڵمانان)).

موسلیم ریوایەتی کردووە

الحديث السَّادس والثَّلاثون
فەرموودەی سی و شەشەم

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ قَالَ: «مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا، نَفَّسَ اللهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ. وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ، يَسَّرَ اللهُ عَلَيْهِ فِي الدّنْيَا وَالآخِرَةِ. وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا، سَتَرَهُ اللهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. وَاللهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ. وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا، سَهّلَ اللهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْـجَنَّةِ. وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ، يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرّحْمَةُ وَحَفّتْهُمُ الْـمَلَائِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ. وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ، لَمْ يُسْـرِعْ بِهِ نَسَبُهُ».

رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِهَـٰذَا اللَّفْظِ.

لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) و فەرموویەتی : ((هەرکەسێک ناسۆری و دەردەسەرییەک لە دەردەسەرییەکانی دونیا لەسەر موسڵمانێک لابدات ، ئەوا خوای گەورە دەردەسەرییەک لە دەردەسەرییەکانی قیامەتی لەسەر لادەدات ، وە هەرکەسێک ئاسانکاری بکات بۆ کەسێکی نەدار و هەژار ئەوا خوای گەورە نارەحەتی و کێشەکانی دونیا و قیامەتی بۆ ئاسان دەکات ، وە هەرکەسێک هەڵەی موسڵمانێک بشارێتەوەو ستری بکات ئەوا خوای گەورە لە دونیا و قیامەتدا ستری دەکات ، وە خوای گەورە بەردەوام لە هاوکاری و یارمەتی بەندەدا دەبێت تاوەکو بەندەکە لە هاوکاری و یارمەتی براکەیدا بێت ، وە هەرکەسێک ڕێگایەک بگرێتەبەر بە دوای زانستدا بگەڕێت ، ئەوا خوای گەورە ڕێگای بەهەشتی بۆ سووک و ئاسان دەکات ، وە هەر کاتێک کۆمەڵێک لە ماڵێک لە ماڵەکانی خوادا کۆببنەوە و

کتێبەکەی خوا بخوێننەوە و راڤەی بکەن ئیللا ئارامی و دڵنیاییان بە سەردا دادەبەزێت و بە رەحمەتی خوا دادەپۆشرێن و فریشتەکان بە دەورو بەریاندا دادەبەزن و خوای گەورە لای فریشتەکانی لای خۆی باسی ئەوان دەکات ، وە هەرکەسێ کردارەکەی لە سەرخۆ و هێواشی بکاتەوە ئەوا رەچەڵەکەکەی پەلەی پێناکات)) .

موسلیم ریوایەتی کردووە بەم شێوەیە.

الحديث السَّابع والثَّلاثون
فەرموودەی سی و حەوتەم

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاس ﵁ عَنْ رَسُولِ الله ﷺ فِيمَا يَرْوِيه عَنْ رَبِّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، قَالَ: «إِنَّ اللهَ كَتَبَ الْـحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ. ثُمّ بَيَّنَ ذَلِكَ، فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ. وَإِنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا الله عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا، كَتَبَهَا اللهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ فِي «صَحِيحَيْهِمَا» بِهٰذِهِ الْـحُرُوف.

وە لە ئیبن عەبباسەوە هاتووە لە پێغەمبەری خوداوە (ﷺ) ئەویش لە خواکەیەوە بۆمان دەگێڕێتەوە ، فەرموویەتی : ((خوای گەورە چاکەکان و خراپەکانی نوسیوەتەوە ، ئەمجار هەموو ئەوانەی روون کردووەتەوە ، جا هەرکەسێک ویستی چاکەیەک ئەنجام بدات و ئەنجامی نەدا ئەوا خوای گەورە بە چاکەیەکی بێ کەم و کوڕی بۆی دەنووسێت و هەرکەسێک ویستی کارێک ئەنجام بدات و ئەنجامی دا ئەوا خوای گەورە دە ئەوەندەی بۆ دەنوسێت تا حەوت سەد ئەوەندە تا چەندەها جاری زۆر ، وە هەرکەسێک ویستی خراپەیەک ئەنجام بدات و ئەنجامی نەدا ئەوا خوای گەورە بە چاکەیەکی بێ کەم و کوڕی دەینوسێ و هەرکەسێک ویستی خراپەیەک ئەنجام بدا و ئەنجامیدا ئەوا خوای گەورە تەنها یەک خراپەی بۆ دەنوسێ))

بوخاری و موسلیم لە (صحیح)ەکەیاندا بەم پیتانەوە ریوایەتیان کردووە.

فَانْظُرْ يَا أَخِي وَفَّقَنِي اللهُ وَإِيَّاكَ إِلَى عَظِيمِ لُطْفِ اللهِ تَعَالَى، وَتَأَمَّلْ هٰذِهِ الْأَلْفَاظَ.

بۆیە برای بەڕێزم خوای گەورە من و تۆ تەوفیق بدات بۆ میهرەبانییە مەزنەکەی خۆی ، تەماشا بکە و تێفکرە لەم وشانە .

وَقَوْلُهُ: «عِنْدَهُ» إِشَارَةٌ إِلَى الاعْتِنَاءِ بِهَا.

وە مەبەست لە (عِنْدَهُ) ئاماژەیە بۆ بایەخدان پێی .

وَقَوْلُهُ: «كَامِلَةً» للتَّأْكِيدِ وَشِدَّةِ الاعْتِنَاءِ بِهَا. وَقَالَ فِي السَّيِّئَةِ الَّتِي هَمَّ بِهَا ثُمَّ تَرَكَهَا «كَتَبَهَا اللهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً» فَأَكَّدَهَا بِـ«كَامِلَةً» وَإِنْ عَمِلَهَا، كَتَبَهَا اللهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً، فَأَكَّدَ تَقْلِيلَهَا بِـ«وَاحِدَةً» وَلَمْ يُؤَكِّدْهَا بِـ(كَامِلَةً)، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ، سُبْحَانَهُ لَا نُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْهِ، وَبِاللهِ التَّوْفِيقِ.

وە مەبەست لە (كَامِلَةً) بۆ دووپاتکردنەوەو بایەخدانە پێی .

وە دەربارەی ئەو خراپەیەی کە ویستی بیکات و ئەمجار وازی لێی هێنا و فەرموویەتی (كَتَبَهَا اللهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً) ئەمجار بە وشەی (كَامِلَةً) دووپاتی کردەوە هەرچەندە ئەنجامی بدات ، ئەوا خوای گەورە بە یەک خراپە دەینوسێت ، ئەمجار بە وشەی (وَاحِدَةً) کەمییەکەی دووپاتکردەوە و بە وشەی (كَامِلَةً) دووپاتی نەکردەوە ، بۆیە سوپاس و ستایش بۆ خوای گەورە ، پاکی و بێ گەردی بۆ ئەو کە ناتوانین سوپاس و ستایشی بکەین لەبەرانبەر ئەو هەموو نیعمەتانەی بەسەرماندا رژاندوویەتی و شایستەی ناو و صیفاتەکانی بێت ، خوای گەورە تەوفیقی هەموو لایەک بدات .

الحديث الثَّامن والثَّلاثون
فەرموودەی سی و هەشتەم

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِنَّ اللهَ تَعَالَى قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ. وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُهُ عَلَيْهِ. وَلَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَلَئِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ».

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

لە ئەبو هورەیرەوە – رەزای خوای لێ بێت – هاتووە و فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((خوای گەورە فەرموویەتی : هەرکەسێ دژایەتی خۆشەویستێکی من (وەلییەکی من) بکات ئەوا بریاری جەنگی لە گەڵدا دەدەم ، وە هیچ بەندەیەک لێم نزیک نەبووەتەوە بە شتێک پێم خۆش بێت وەکو ئەوەی فەرزم کردووە لە سەری ، وە بەردەوام بەندەکەم بە ئەنجامدانی سوننەتەکان لێم نزیک دەبێتەوە تاوەکو خۆشم دەوێت ، جا ئەگەر خۆشم ویست ئەوا دەبمە ئەو بیستنەی پێی دەبیسێ و ئەو بینینەی پێی دەبینێ و ئەو دەستەی کە کاری پێ دەکات ، وە ئەو پێیەی رێی پێ دەکات ، ئەو کات ئەگەر داوام لێ بکات پێی دەبەخشم و ئەگەر پەنام پێ بگرێت پەنای دەدەم)) .

(بوخاری) ریوایەتی کردووە.

الحديث التَّاسع والثَّلاثون
فەرمووودەی سی و نۆیەم

عَنِ ابْنِ عَبَّاس ﵁، أَنَّ رَسُولَ الله ﷺ؛ قَالَ: «إِنَّ اللهَ تَجَاوَزَ لِي عَنْ أُمَّتِي الْـخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ، وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ، رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهْ وَالْبَيْهَقِيُّ وَغَيْرُهُمَا.

لە ئیبن عەبباسەوە هاتووە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) فەرموویەتی : ((خوای گەورە لە سێ باسدا ئوممەتەكەمی عاف كردووە و لێیان ناگرێت : لە هەڵە و لە لەبیرچوون و لە ئەوەی ناچار دەكرێن لەسەری))

فەرموودەیەكی (حسن)ـە ، ئیبن ماجە و ئەلبەیهەقی و جگە لە ئەوان ریوایەتی كردووە .

الحديث الأربعون
فەرمووده‌ی چلەم

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ الله ﷺ بِمَنْكِبِي فَقَالَ: «كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ».

لە ئیبن عومەرەوە هاتووە و فەرموویەتی : پێغەمبەر (ﷺ) شانی گرتم و فەرمووی : ((لە دنیادا وەکو غەریب و ئاوارە، یان وەکو ڕێبوار بژی)) .

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ ﵄ يَقُولُ: إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الْـمَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِـمَرَضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِـمَوْتِكَ.

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

جا ئیبن عومەریش دەیفەرموو : کاتێ ئیوارەت بەسەردا هات چاوەڕێی بەیانی مەکە ، وە کاتێ بەیانیت بەسەدا هات چاوەڕێی ئیوارە مەکە، وە ، لەکاتی لەشساغیتدا خەمی کاتی نەخۆشیت بخۆ، وە لە ژیانتدا خەمی مردن بخۆ.

بوخاری ریوایەتی کردووە

الحديث الحادي والأربعون
فەرموودەی چل و یەكەم

عَنْ أَبِي مُحَمَّد عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرو بْنِ الْعَاصِ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله ﷺ: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِـمَا جِئْتُ بِهِ».

حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، رُوِّينَاهُ فِي كِتَابِ الْـحُجَّةِ بِإِسْنَادٍ صَحِيحٍ.

لە ئەبو موحەممەد عەبدوڵای كوڕی عەمری كوڕی ئەلعاصەوە هاتووە و فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی : ((هیچ یەكێك لە ئێوە ئیمانەكەی تەواو و كامل نابێت تاوەكو حەز و ئارەزووی شوێنكەوتەی ئەوە نەبێت كە من هێناومە))

فەرموودەیەكی (حسن صحیح)ـە ، لە كتێبی (الحجة) دا بە سەنەدێكی (صحیح) ریوایەتمان كردووە

الحديث الثَّاني والأربعون
فەرموودەی چل و دووەم

عَنْ أَنَس بْنِ مَالِكٍ ﵁، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله ﷺ، يَقُولُ:

لە ئەنەسی كوڕی مالیكەوە هاتووە و فەرموویەتی : گوێم لێبوو پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیفەرموو :

«قَالَ اللهُ تَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ مِنْكَ وَلَا أُبَالِي.

((خوای گەورە فەرموویەتی : ئەی نەوەی ئادەم ! تۆ هەر كاتێك هاوارم پێ بكەیت و داوام لێ بكەیت و تكام لێ بكەیت ئەوا لێت خۆش دەبم هەرچی شتێكت كردبێ هیچ باكم نییە .

يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ.

ئەی نەوەی ئادەم ! ئەگەر تاوانەكانت گەیشتنە ئاسمانەكان ئەمجار داوای لێخۆشبوونت لێ كردم ئەوا لێت خۆش دەبم و هیچ باكم نییە .

يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيتَنِي لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا لَأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً». رَوَاهُ التِّرمِذِي، وَقَالَ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

ئەی نەوەی ئادەم ! ئەگەر بە ئەندازەی هەموو زەوی بە تاوانەوە پێم بگەی و كاتێ بە من گەیشتی هاوەڵت بۆ من بڕیار نەدابوو ئەوا بە ئەندازەی هەموو زەوی بە لێ خۆش بوونەوەوە پێت دەگەم))

ئەلتیرمیزی ریوایەتی كردووە و فەرموویەتی : فەرموودەیەكی (حسن صحیح)ـە

الخـــاتمـــة
کـۆتــــایی

فَهٰذَا آخِرُ مَا قَصَدْتُهُ مِنْ بَيَانِ الْأَحَادِيث الَّتِي جَمَعَتْ قَوَاعِدَ الْإِسْلَامِ، وَتَضَمَّنَتْ مَا لَا يُحْصَى مِنْ أَنْوَاعِ الْعُلُومِ؛ فِي الْأُصُولِ وَالْفُرُوعِ وَالْآدَابِ، وَسَائِرِ وُجُوهِ الْأَحْكَامِ.

ئەمە کۆتایی ئەوەیە کە مەبەستم بوو لە باسی ڕوونکردنەوەی فەرموودەکان کە بنەماکانی ئیسلامی لە خۆ گرتووە، وە جۆرەها زانستی لە خۆگرتووە کە لە ژماردن نایەت لە بنەما و لقەکان و ئادابەکان و هەموو لایەنی ئەحکامەکان.

وَهَا أَنَا أَذْكُرُ بَابًا مُخْتَصَرًا جِدًّا فِي ضَبْطِ خَفِيِّ أَلْفَاظِهَا مُرَتَّبَةً؛ لِئَلَّا يُغْلَطَ فِي شَيْءٍ مِنْهَا، وَلِيَسْتَغْنِيَ بِهَا حَافِظُهَا عَنْ مُرَاجَعَةِ غَيْرِهِ فِي ضَبْطِهَا.

ئا ئەوەتا من لێرەدا باسی بەشێکی زۆر کورت دەکەم دەربارەی ئەو وشانەی نادیار و شاراوەتەوە، بۆ ئەوەی لە هیچ یەکێک لەوانەدا هەڵەی تێدا نەکرێت، وە ئەو کەسەی هەڵدەستێ بە لەبەر کردنی بێ نیاز بێت لە گەڕانەوەی بۆ سەرچاوەکانی تر بە مەبەستی زەبت کردنی.

ثُمَّ أَشْرَعُ فِي شَرْحِهَا -إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى- فِي كِتَابٍ مُسْتَقِلٍّ، وَأَرْجُو مِنْ فَضْلِ اللهِ تَعَالَى أَنْ يُوَفِّقَنِي فِيهِ لِبَيَانِ مُهِمَّاتٍ مِنَ اللَّطَائِفِ، وَجُمَلٍ مِنَ الْفَوَائِدِ وَالْمَعَارِفِ، لَا يَسْتَغْنِي مُسْلِمٌ عَنْ مَعْرِفَةِ مِثْلِهَا، وَيَظْهَرُ لِـمُطَالِعِهَا جَزَالَةُ هٰذِهِ الْأَحَادِيث وَعِظَمُ فَضْلِهَا، وَمَا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ مِنَ النَّفَائِسِ الَّتِي ذَكَرْتُهَا، وَالْمُهِمَّاتِ الَّتِي وَصَفْتُهَا، وَيَعْلَمُ بِهَا الْحِكْمَةَ فِي اخْتِيَارِ هٰذِهِ الْأَحَادِيثِ الْأَرْبَعِينَ، وَأَنَّهَا حَقِيقَةٌ بِذٰلِكَ عِنْدَ النَّاظِرِينَ.

ئەمجار هەڵدەستم بە ڕاڤەکردنی – إن شاء الله – لە کتێبێکی سەربەخۆدا، وە تکام دەکەم لی خوای گەورە تەوفیقم بدات بۆ ڕوونکردنەوەی گرنگەکان

و قسە ماناداره‌کان ، وه کۆمەڵێک له سووده‌کان و زانیارییه‌کان ، که‌وا که‌سی موسڵمان له زانینی بێ نیاز نییه ، وه ئه‌و که‌سه‌ی ئه‌م فه‌رموودانه بخوێنێته‌وه گه‌وره‌یی و فراوانی مانای بۆ ده‌رده‌که‌وێت ، وه ئه‌و مانا به نرخانه له خۆ ده‌گرێت که باسم کردووه ، وه ئه‌و مانا گرنگانه‌ی که باسم کردووه ، که ئه‌و کات ده‌زانرێت حیکمه‌ت له هه‌ڵبژاردنی ئه‌و چل فه‌رمووده‌یه چی بووه ، ئه‌وه‌یشه بۆ که‌سی خوێنه‌ر به جوانی ده‌رده‌که‌وێت .

وَإِنَّمَا أَفْرَدْتُهَا عَنْ هٰذَا الْـجُزْءِ؛ لِيَسْهُلَ حِفْظُ الْـجُزْءِ بِانْفِرَادِهِ، ثُمَّ مَنْ أَرَادَ ضَمَّ الشَّـرْحِ إِلَيْهِ فَلْيَفْعَلْ وَلله عَلَيْهِ الْـمِنَّةُ بِذَلِكَ، إِذْ يَقِفُ عَلَى نَفَائِسِ اللَّطَائِفِ الْمُسْتَنْبَطَةِ مِنْ كَلَامِ مَنْ قَالَ اللهُ فِي حَقِّهِ: ﴿ وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ ﴾[النجم]، وَلله الْـحَمْدُ أَوَّلًا وَآخِرًا، وَبَاطِنًا وَظَاهِرًا.

وه کردوومه‌ته کتێبێکی سه‌ربه‌خۆ ، بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌م به‌شه به ته‌نها و به ئاسانی له‌به‌ر بکرێت ، وه هه‌رکه‌سێک ده‌یه‌وێت راڤه‌که‌ی له گه‌ڵیدا بکات و بیکاته یه‌ک ئه‌وا بۆی هه‌یه ، وه خوای گه‌وره خۆی منه‌ت رێژه به‌سه‌رمانه‌وه ، کاتێک که‌سێک راده‌وه‌ستی له‌به‌رده‌م ده‌رهێنانی ئه‌و هه‌موو ئه‌حکام و وشه نازدارانه له قسه و فه‌رمووده‌ی که‌سێک که خوای گه‌وره له حه‌قی ئه‌ودا فه‌رموویه‌تی : (﴿ وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ ﴾[النجم]) سوپاس و ستایش بۆ خوای گه‌وره له سه‌ره‌تا و کۆتاییدا و له په‌نهان و ئاشکرادا.

بَابُ الإِشَارَاتِ إِلَى ضَبْطِ الأَلْفَاظِ الْـمُشْكِلاتِ
بەشی ئاماژەکان بۆ لێکدانەوەی وشە نادیارەکان

فَهٰذَا الْبَابُ وَإِنْ تَرْجَمْتُهُ بِالْـمُشْكِلَاتِ؛ فَقَدْ أُنَبِّهُ فِيهِ عَلَى أَلْفَاظٍ مِنَ الْوَاضِحَاتِ.

ئەم بەشە هەرچەندە ناونیشانم بە وشە نادیارەکان بۆ داناوە ، ئەوا بە وشەی روون و رەوان روونی دەکەمەوە .

فِي الخُطْبَةِ «نَضَّرَ اللهُ امْرَأً»؛ رُوِيَ بِتَشْدِيدِ الضَّادِ وَتَخْفِيفِها، وَالتَّشْدِيدُ أَكْثَرُ، وَمَعْنَاهُ: حَسَّنَهُ وَجَمَّلَهُ.

لە پێشەکی کتێبەکەدا هاتووە : (نَضَّرَ اللهُ امْرَأً) بە دانانی شەددە لە سەر پیتی (ضاد)ەکە ریوایەت کراوە و بە بێ شەددە ، وە بە شەددە زۆرتر هاتووە ، وە ماناکەی بریتییە لە : جوانی دەکاتەوە و دەیگەشێنێتەوە.

الْحَدِيثُ الأَوَّلُ: فەرموودەی یەکەم :

«أَمِيرِ الْـمُؤْمِنِينَ عُمَرَ بْنَ الْـخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ»؛ هُوَ أَوَّلُ مَنْ سُمِّيَ أَمِيرَ الْـمُؤْمِنِينَ.

(أَمِيرِ الْـمُؤْمِنِينَ عُمَرَ بْنَ الْـخَطَّابِ) ئەو یەکەم کەس بووە نازناوی ئەمیری ئیماندارى لێنراوە .

قَوْلُهُ ﷺ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بالنِّيَّاتِ»؛ الْـمُرَادُ لَا تُحْسَبُ الأَعْمَالُ الشَّرْعِيَّةُ إِلَّا بِالنِّيَّةِ.

مەبەست لە : (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بالنِّيَّاتِ) مەبەست لێی ئەوەیە کردارە شەرعییەکان ناژمێردرێت ئیللا بە نییەتەوە نەبێت .

قَوْلُهُ ﷺ: «فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ»؛ مَعْنَاهُ: مَقْبُولَةٌ.

مەبەست لە : (فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ) ماناكەی : وەرگیراوە

الْحَدِيثُ الثَّانِي: فەرموودەی دووەم:

«لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ»؛ هُوَ بِضَمِّ الْيَاءِ مِنْ «يُرَى».

مەبەست لە (لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ) بە دانانی پیتی زەممە لەسەر یائەكە لە وشەی (يُرَى)وە هاتووە

قَوْلُهُ: «تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»؛ مَعْنَاهُ: تَعْتَقِدُ أَنَّ اللهَ قَدَّرَ الْـخَيْرَ وَالشَّرَّ قَبْلَ خَلْقِ الْـخَلْقِ، وَأَنَّ جَمِيعَ الْكَائِنَاتِ بِقَضَاءِ اللهِ تَعَالَى وَقَدَرِهِ، وَهُوَ مُرِيدٌ لَـهَا.

مەبەست لە (تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ) مانای : باوەڕت وا بێت كەوا خوای گەورە تەقدیری خەیر و شەڕی كردووە پێش دروستكردنی دروستكراوەكان ، وە هەموو بەدیهێنراوەكان بە قەزاو قەدەری خوای گەورەیە و هەر ئەویش ئەوەی ویستووە .

قَوْلُهُ: «فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا»؛ هُوَ بِفَتْحِ الْـهَمْزَةِ؛ أَيْ عَلَامَتِهَا؛ وَيُقَالُ: أَمَارُ بِلَا هَاءٍ؛ لغتان؛ لَـكِنَّ الرِّوَايَةَ بِالْـهَاءِ.

مەبەست لە (فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا) ئەوەیش بریتییە لە دانانی فەتحە لەسەر هەمزەكە ، واتە لە نیشانەكانی ، وە دەڵێن (أمار) بە بێ پیتی هائەكە ، بە دوو زمانی جیاواز هاتووە ، بەڵام ریوایەتەكە بە بوونی هائەكە هاتووە.

قَوْلُهُ: «تَلِدَ الْأَمَةُ رَبَّتَهَا»؛ أَيْ: سَيِّدَتَهَا، وَمَعْنَاهُ: أَنْ تَكْثُرَ السَّـرَارِيُّ حَتَّى تَلِدَ الْأَمَةُ السُّـرِّيَّةُ بِنْتًا لِسَيِّدِهَا، وَبِنْتُ السَّيِّدِ فِي مَعْنَى السَّيِّدِ.

وَقِيلَ: يَكْثُرُ بَيْعُ السَّرَارِي، حَتَّى تَشْتَرِيَ الْـمَرْأَةُ أُمَّهَا وَتَسْتَعْبِدَهَا جَاهِلَةً بِأَنَّهَا أُمُّهَا.

وَقِيلَ غَيْرُ ذَلِكَ، وَقَدْ أَوْضَحْتُهُ فِي «شَرْحِ صَحِيحِ مُسْلِمٍ» بِدَلَائِلِهِ وَجَمِيعِ طُرُقِهِ.

مەبەست لە : (تَلِدَ الْأَمَةُ رَبَّتَهَا) واتە : گەورەكەی ، وە ماناكەی ئەوەیە : كەنیزەكەكان زۆر دەبن تاوەكو كەنیزەكێك كچێكی دەبێت بۆ گەورەكەی ، وە كچی گەورەكەی بە مانای (السيد) گەورە دێت .

وە دەڵێن : فرۆشتنی كەنیزەک زۆر دەبێت ، تاوەكو وای لێ دێت ئافرەتێک دایكی خۆی دەكرێت و دەیكاتە كۆیلەی خۆی و نازانێت ئەوە دایكێتی .

وە جگە لەو بۆچوونانە وتراوە ، وە لە (شرح صحيح مسلم)دا روونم كردووەتەوە ، بە بەڵگەكانی و هەموو ریوایەتەكانییەوە .

قَوْلُهُ: «الْعَالَةَ»؛ أَيْ: الْفُقَرَاءَ، وَمَعْنَاهُ: أَنَّ أَسَافِلَ النَّاسِ يَصِيرُونَ أَصْحَابَ ثَرْوَةٍ ظَاهِرَةٍ.

مەبەست لە (العَالَة) واتە : هەژارەكان ، وماناكەی : خەڵكە نزم و هیچ و پووچەكان دەبنە خاوەنی سەروەت و سامانی زۆر .

قَوْلُهُ: «لَبِثْتُ مَلِيًّا» هُوَ بِتَشْدِيدِ الْيَاءِ، أَيْ: زَمَانًا كَثِيرًا، وَكَانَ ذَلِكَ ثَلَاثًا، هَكَذَا جَاءَ مُبَيَّنًا فِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيِّ وَغَيْرِهِمَا.

مەبەست لە (لَبِثْتُ مَلِيًّا) : ئەوەش بە دانانی شەددە لەسەر پیتی یائەكە ، واتە : ماوەیەكی زۆر ، ئەوەیش سێ رۆژ بوو ، ئا بەم شێوەیە لە ریوایەتەكەی ئەبو داوود و ئەلتیرمیزی و جگە لە ئەوان هاتووە .

الْحَدِيثُ الخامس: فەرموودەی پێنجەم:

قَوْلُهُ: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هـٰذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ»؛ أَيْ: مَرْدُودٌ، كَالْـخَلْقِ بِمَعْنَى الْـمَخْلُوقِ.

مەبەست لە : (مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هـٰذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ) واتە : (مردود) رد دەكرێتەوە ، وەكو وشەی (الخلق) بە مانای (مخلوق) دروستكراو دێت .

الْحَدِيثُ السَّادس: فەرموودەی شەشەم :

قَوْلُهُ: «فَقَدِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ»؛ أَيْ: صَانَ دِينَهُ، وَحَمَى عِرْضَهُ مِنْ وُقُوعِ النَّاسِ فِيهِ.

مەبەست لە (فَقَدِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ) : واتە : پارێزگاری لە دینەکەی خۆی کردووە ، وە شەرەفی خۆی پاراستووە لەوەی خەڵکی تانەی لێ بدات .

قَوْلُهُ: «يُوشِكُ»؛ هُوَ بِضَمِّ الْيَاءِ وَكَسْرِ الشِّينِ؛ أَيْ: يُسْرِعُ وَيَقْرُبُ.

مەبەست لە (يُوشِكُ) ئەوەیش بە دانانی زەممە لەسەر یائەکە و کەسرە لە ژێر پیتی شینەکە ، واتە : پەلەی لێ دەکات و نزیکە لێیەوە .

قَوْلُهُ: «حِمَى اللهِ مَحَارِمُهُ»؛ مَعْنَاهُ: الَّذِي حَمَاهُ اللهُ تَعَالَى وَمَنَعَ دُخُولَهُ؛ هُوَ الْأَشْيَاءُ الَّتِي حَرَّمَهَا.

مەبەست لە (حِمَى اللهِ مَحَارِمُهُ) : ماناکەی : ئەوەی خوای گەورە بە قەدەغە دایناوە و رێگری کردووە لەوەی هیچ کەسێک بچێتە ژوورەوە ، ئەوەیش ئەو شتانەیە کە حەرامی کردووە.

الْحَدِيثُ السَّابع: فەرموودەی حەوتەم :

قَوْلُهُ: (عَنْ أَبِي رُقَيَّةَ)؛ هُوَ بِضَمِّ الرَّاءِ وَفَتْحِ الْقَافِ وَتَشْدِيدِ الْيَاءِ.

مەبەست لە : (عَنْ أَبِي رُقَيَّةَ) : ئەوەیش بە دانانی زەممەیە لەسەر پیتی رائەکە و فەتحە لەسەر قافەکە و شەددە لەسەر یائەکە .

قَوْلُهُ: (الدَّارِيِّ) مَنْسُوبٌ إِلَى جَدٍّ لَهُ اسْمُهُ الدَّارُ، وَقِيلَ: إِلَى مَوْضِعٍ يُقَالُ لَهُ: دَارِينَ، وَيُقَالُ فِيهِ أَيْضًا: الدَّيْرِيُّ، نِسْبَةً إِلَى دَيْرٍ كَانَ يَتَعَبَّدُ فِيهِ، وَقَدْ بَسَطْتُ الْقَوْلَ فِي إِيضَاحِهِ فِي أَوَائِلِ «شَرْحِ صَحِيحِ مُسْلِمٍ».

مەبەست لە (الدَّارِيِّ) : دراوەتە پاڵ باپیری کە ناوی (الدار) بووە ، وە دەڵێن: دراوەتە پاڵ جێگایەک پێی دەڵێن : (دارين) ، وە هەروەها دەربارەی وتراوە:

(الديرى) وەكو دانە پاڵی دیرێک (پەرستگایەک) کە خواپەرستی تێدا دەکرد، وە بە ورد و درشتی باسم کردووە و روونم کردووەتەوە لەسەرەتای (شرح صحيح مسلم).

الْحَدِيثُ التَّاسع: فەرموودەی نۆیەم:

قَوْلُهُ: «وَاخْتِلَافُهُمْ»؛ هُوَ بِضَمِّ الْفَاءِ لَا بِكَسْرِهَا.

مەبەست لە: (وَاخْتِلَافُهُمْ): ئەوەیش بە دانانی زەممەیە لەسەر پیتی فائەکە نەوەک کەسرە.

قَوْلُهُ: «غُذِيَ بِالْـحَرَامِ» هُوَ بِضَمِّ الْغَينِ وَكَسْرِ الذَّالِ الْـمُعْجَمَةِ الْـمُخَفَّفَةِ.

مەبەست لە: (غُذِيَ بِالْـحَرَامِ) ئەوەیش بە دانانی زەممەیە لە سەر پیتی غەینەکە و کەسرە لەژێر پیتی (ذال)ـەکە.

الْحَدِيثُ الحادي عشر: فەرموودەی یازدەیەم:

قَوْلُهُ: «دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ» بِفَتْحِ الْيَاءِ وَضَمِّهَا لُغَتَانِ، وَالْفَتْحُ أَفْصَحُ وَأَشْهَرُ، وَمَعْنَاهُ: اتْرُكْ مَا شَكَكْتَ فِيهِ، وَاعْدِلْ إِلَى مَا لَا تَشُكُّ فِيهِ.

مەبەست لە: (دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ) بە دانانی فەتحە لەسەر پیتی یائەکە یان زەممە لەسەری دوو زمانی جیاوازن، بەڵام بە فەتحە پاراوترو بەناوبانگترە، وە مانای: ئەوەی گومانت لێی هەیە وازی لێ بهێنە و بچۆ بۆ لای ئەوەی گومانت لێی نییە.

الْحَدِيثُ الثَّاني عشر: فەرموودەی دوازدەیەم:

قَوْلُهُ: «يَعْنِيهِ» بِفَتْحِ أَوَّلِهِ.

مەبەست لە (يَعْنِيهِ) بە دانانی فەتحە لەسەر پیتە یەکەمەکەی.

الْحَدِيثُ الرَّابع عشر: فەرموودەی چواردەیەم:

قَوْلُهُ: «الثَّيِّبِ الزَّانِي»؛ مَعْنَاهُ: الْـمُحْصَنُ إِذَا زَنَى، وَلِلْإِحْصَانِ شُرُوطٌ مَعْرُوفَةٌ فِي كُتُبِ الْفِقْهِ.

مەبەست لە : (الثَّيِّبِ الزَّانِي) ، ماناکەی : ئەوەی ژنی هێناوە یان شووی کردووە و ئەمجار زینا دەکات ، وە بۆ (إحصان) چەند مەرجێک هەیە لە کتێبەکانی فیقهدا زانراوە .

الْحَدِيثُ الخامس عشر: فەرموودەی پازدەیەم:

قَوْلُهُ: «أَوْ لِيَصْمُتْ» بِضَمِّ الْـمِيمِ.

مەبەست لە : (أَوْ لِيَصْمُتْ) بە دانانی زەممە لەسەر پیتی میمەکە .

الْحَدِيثُ السَّابع عشر: فەرموودەی حەڤدەیەم:

«الْقِتْلَةُ» وَ«الذِّبْحَةُ» بِكَسْرِ أَوَّلِهِمَا.

وشەی : (الْقِتْلَةُ) و (الذِّبْحَةُ) بە دانانی کەسرە لە ژێر یەکەمەکەیان.

قَوْلُهُ: «وَلْيُحِدَّ»؛ وَهُوَ بِضَمِّ الْيَاءِ وَكَسْرِ الْحَاءِ وَتَشْدِيدِ الدَّالِ، يُقَالُ: أَحَدَّ السِّكِّينَ وَحَدَّهَا وَاسْتَحَدَّهَا بِمَعْنًى.

مەبەست لە : (وَلْيُحِدَّ) : ئەویش بە دانانی زەممەیە لەسەر یائەکە و کەسرە لە ژێر حائەکە و شەددە لەسەر دالەکە ، دەڵێن : (أَحَدَّ السِّكِّينَ وَحَدَّهَا وَاسْتَحَدَّهَا) یەک مانای هەیە واتە : تیژی کرد.

الْحَدِيثُ الثَّامن عشر: فەرموودەی هەژدەیەم :

(جُنْدُبٌ) بِضَمِّ الْجِيمِ، وَبِضَمِّ الدَّالِ وَفَتْحِهَا.

(جُنْدُبٌ) بە دانانی زەممە لەسەر پیتی جیمەکە ، وە زەممە لەسەر دالەکە یان فەتحە .

وَ(جُنَادَةُ) بِضَمِّ الجِيمِ.

(جُنَادَةُ) بە دانانی زەممە لەسەر پیتی جیمەکە.

الْحَدِيثُ التَّاسع عشر: فەرموودەی نۆزدەیەم :

«تُجَاهَكَ»: بِضَمِّ التَّاءِ، وَفَتْحِ الْهَاءِ؛ أَيْ: أَمَامَكَ؛ كَمَا فِي الرِّوَايَةِ الْأُخْرَى.

(تُجَاهَكَ) بە دانانی زەممە لەسەر تائەکە و فەتحە لەسەر هائەکە ، واتە : بەرانبەرت هەروەکو لە ریوایەتەکەی تردا هاتووە.

«تَعَرَّفْ إِلَى اللهِ فِي الرَّخَاءِ»؛ أَيْ: تَحَبَّبْ إِلَيْهِ بِلُزُومِ طاعَتِهِ، وَاجْتِنَابِ مُخَالَفَتِهِ.

(تَعَرَّفْ إِلَى اللهِ فِي الرَّخَاءِ) : واتە : خۆشەویستی بە بە دەستگرتن بە گوێڕایەڵی ئەوەوە و دوور کەوتنەوە لە جیاوازیکردن لە گەڵیدا .

الْحَدِيثُ العشرون: فەرموودەی بیستەم:

قَوْلُهُ: «إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ»؛ مَعْنَاهُ: إِذَا أَرَدْتَ فِعْلَ شَيْءٍ؛ فَإِنْ كَانَ مِمَّا لَا تَسْتَحِي مِنَ اللهِ وَمِنَ النَّاسِ فِي فِعْلِهِ فَافْعَلْهُ؛ وَإِلَّا فَلَا، وَعَلَى هٰذَا مَدَارُ الْإِسْلَامِ.

مەبەست لە : (إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ) : ماناکەی : ئەگەر ویستت شتێک بکەیت ، ئەگەر لەو کارە بوو لەوەی بە ئەنجامدانی شەرم لە خوا و خەڵکی ناکەیت ئەوا ئەنجامی بدە ، ئەگەر نا نەخێر ، وە ئیسلام لەسەر ئەمە دەخولێتەوە .

الْحَدِيثُ الحادي والعشرون: فەرموودەی بیست و یەكەم:

«قُلْ: آمَنْتُ بِالله، ثُمَّ اسْتَقِمْ»؛ أَيْ: اسْتَقِمْ؛ كَمَا أُمِرتَ مُمْتَثِلًا أَمْرَ اللهِ تَعَالَى، مُجْتَنِبًا نَهْيَهُ.

(قُلْ: آمَنْتُ بِالله، ثُمَّ اسْتَقِمْ) : واتە : سەقامگیربە و لەسەر ئەو ڕێگایە برۆ ، هەروەكو خوای گەورە فەرمانی پێت كردووە بە ئەنجامدانی و دوور كەوتنەوە لە قەدەغەكراوەكانی .

الْحَدِيثُ الثَّالث والعشرون: فەرموودەی بیست و سێیەم :

قَوْلُهُ ﷺ: «الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ»؛ الْـمُرَادُ بِالطُّهُورِ: الْوُضُوءُ:

(الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ) مەبەست لە (الطُّهُورُ) : دەستنوێژە .

قِيلَ: مَعْنَاهُ يَنْتَهِي تَضْعِيفُ ثَوَابِهِ إِلَى نِصفِ أَجْرِ الْإِيمَانِ.

دەڵێن : مانای چەندجاركردنەوەی پاداشتەكەی دەگاتە نیوەی پاداشتی ئیمان.

وَقِيلَ: الْإِيمَانُ يَجُبُّ مَا قَبْلَهُ مِنَ الْخَطَايَا، وَكَذَلِكَ الْوُضُوءُ؛ وَلَكِنَّ الْوُضُوءَ تَتَوَقَّفُ صِحَّتُهُ عَلَى الْإِيمَانِ؛ فَصَارَ نِصْفًا.

وە دەڵێن : ئیمان هەموو تاوانەكانی پێش خۆی دەسرێتەوە ، هەروەها دەستنوێژیش ، بەڵام دروستی دەستنوێژ لەسەر ئیمان راوەستاوە ، بۆیە بووەتە نیوە .

وَقِيلَ: الْـمُرَادُ بِالْإِيمَانِ الصَّلَاةُ، وَالطُّهُورُ شَرْطٌ لِصِحَّتِهَا؛ فَصَارَ كَالشَّطْرِ، وَقِيلَ: غَيْرُ ذَلِكَ.

وە دەڵێن : مەبەست لە ئیمان نوێژە ، وە دەستویژیش مەرجە بۆ راست و دروستی نوێژ ، بۆیە وەكو نیوەی لێ هاتووە ، وە دەڵێن : جگە لەو بۆچوونانە هاتووە .

قَوْلُهُ ﷺ: «الْـحَمْدُ للهِ تَمْلَأُ المِيزَانَ» أَيْ: ثَوَابُهَا.

مەبەست لە : (الْـحَمْدُ للهِ تَمْلَأُ المِيزَانَ) واتە : پاداشتەکەی .

«وَسُبْحَانَ اللهِ وَالْـحَمْدُ للهِ تَمْلَآنِ»؛ أَيْ: لَوْ قُدِّرَ ثَوَابُهُمَا جِسْمًا لَـمَلَأَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَسَبَبُهُ مَا اشْتَمَلَتَا عَلَيْهِ مِنَ التَّنْزِيهِ وَالتَّفْوِيضِ إِلَى اللهِ تَعَالَى.

مەبەست لە : (وَسُبْحَانَ اللهِ وَالْـحَمْدُ للهِ تَمْلَآنِ) واتە : ئەگەر پاداشتەکەی بەرجەستە بکرێت ئەوا نێوان ئاسمان و زەوی پڕ دەکاتەوە ، وە هۆکارەکەیشی ئەوەیە هەردوو پاکراگرتن و گەڕاندنەوە و سپاردنی بۆ لای خوای تێدایە .

«وَالصَّلَاةُ نُورٌ»؛ أَيْ: تَمْنَعُ مِنَ الْـمَعَاصِي، وَتَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ، وَتَهْدِي إِلَى الصَّوَابِ، وَقِيلَ: يَكُونُ ثَوَابُهَا نُورًا لِصَاحِبِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَقِيلَ: لِأَنَّهَا سَبَبٌ لاسْتِنَارَةِ الْقَلْبِ.

(وَالصَّلَاةُ نُورٌ) واتە : ڕێگر دەبێت لە سەرپێچی ، وە نەهی دەکات لە خراپەکاری، وە ڕێنموویی دەکات بۆ ڕاستی و دروستی ، وە دەڵێن : پاداشتەکەی دەبێتە ڕوناکییەک بۆ خاوەنەکەی لە ڕۆژی قیامەتدا ، وە دەڵێن : چونکە ئەوە هۆکاری ڕووناکردنەوەی دڵەکانە .

«وَالصَّدَقَةُ بُرهَانٌ»؛ أَيْ: حُجَّةٌ لِصَاحِبِهَا فِي أَدَاءِ حَقِّ الْـمَالِ، وَقِيلَ: حُجَّةٌ فِي إِيمَانِ صَاحِبِهَا؛ لِأَنَّ الْـمُنَافِقَ لَا يَفْعَلُهَا غَالِبًا.

(وَالصَّدَقَةُ بُرهَانٌ) : واتە حوججە و بەڵگەیە بۆ خاوەنەکەی لە بەجێگەیاندنی حەقی ماڵەکەیدا ، وە دەڵێن : حوججە و بەڵگەیە بۆ ئیمانی خاوەنەکەی ، چونکە کەسی دووڕوو زۆر جار صەدەقە نادات .

«وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ»؛ أَيْ: الصَّبْرُ الْـمَحْبُوبُ، وَهُوَ الصَّبْرُ عَلَى طَاعَةِ اللهِ تَعَالَى، وَالْبَلَاءِ وَمَكَارِهِ الدُّنْيَا، وَعَنِ الْـمَعَاصِي، وَمَعْنَاهُ: لَا يَزَالُ صَاحِبُهُ مُسْتَضِيئًا مُسْتَمِرًّا عَلَى الصَّوَابِ.

(وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ) : واتە : ئارامگرتن خۆشەویست و ویستراوە ، ئەویش بریتییە لە ئارامگرتن لەسەر ئەنجامدانی گوێڕایەڵی خوا و بەڵا و ناخۆشییەکانی ژیان

و دووركەوتنەوە لە سەرپێچییەكان ، وە ماناكەی : بەردەوام خاوەنەكەی لە رووناكیدا دەبێت لەسەر راست و دروستی .

«كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو؛ فَبَائِعٌ نَفْسَهُ» مَعْنَاهُ: كُلُّ إِنْسَانٍ يَسْعَى بِنَفْسِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ يَبِيعُهَا للهِ تَعَالَى بِطَاعَتِهِ؛ فَيُعْتِقُهَا مِنَ الْعَذَابِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَبِيعُهَا لِلشَّيْطَانِ وَالْهَوَى باتِّبَاعِهِمَا.

(كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو؛ فَبَائِعٌ نَفْسَهُ) ماناكەی : هەموو كەسێک بۆ خۆی هەوڵ دەدات ، جا تیایاندا هەیە بە گوێڕایەڵی دەیفرۆشێتە خوای گەورە ، وە لە عەزاب و سزا رزگاری دەكات ، وە تیایاندا هەیە دەیفرۆشێتە شەیتان و ئارەزووكانی ، ئەویش بە شوێنكەوتنی .

«فَيُوبِقُهَا» أَيْ: يُهْلِكُهَا.

(فَيُوبِقُهَا) : واتە : بە هەلاكەتدا دەیبات .

وَقَدْ بَسَطْتُ شَرْحَ هَذَا الحَدِيثِ فِي أَوَّلِ «شَرْحِ صَحِيحِ مُسْلِمٍ» فَمَنْ أَرَادَ زِيَادَةً فَلْيُرَاجِعْهُ، وَبِاللهِ التَّوْفِيقُ.

وە بە درێژی باسی ئەم فەرموودەیەم كردووە لە سەرەتای (شرح صحيح مسلم) هەركەسێک دەیەوێت زیاتر شارەزای فەرموودەكە ببێت ، ئەوا با بگەڕێتەوە بۆ ئەوێ ، خوای گەورە تەوفیقی هەموو لایەک بدات .

الْحَدِيثُ الرَّابع والعشرون: فەرموودەی بیست و چوارەم :

قَوْلُهُ تَعَالَى: «حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي»؛ أَيْ: تَقَدَّسْتُ عَنْهُ، فَالظُّلْمُ مُسْتَحِيلٌ فِي حَقِّ اللهِ تَعَالَى؛ لِأَنَّهُ مُجَاوَزَةُ الْحَدِّ أَوْ التَّصَرُّفُ فِي غَيْرِ مُلْكٍ، وَهُمَا جَمِيعًا مُحَالٌ فِي حَقِّ اللهِ تَعَالَى.

مەبەست لە : (حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي) : واتە : خۆم لێی بە پاكی راگرتووە ، جا ستەم ئەستەم و موستەحیلە لە حەقی خوای گەورەدا ، چونكە ئەوە سنوور بەزاندنە یان تەصەرووف كردنە لە موڵكی كەسی تردا ، ئەو دووانەش ئەستەم و مەحاڵە لە حەقی خوای گەورەدا .

قَوْلُهُ تَعَالَى: «فَلَا تَظَالَـمُوا»؛ هُوَ بِفَتْحِ التَّاءِ؛ أَيْ: لَا تَتَظَالَـمُوا.

مەبەست لەو فەرموودەیەی خوای گەورە : (فَلَا تَظَالَـمُوا) : بە دانانی فەتحە لەسەر پیتی تائەکە ، واتە : (لَا تَتَظَالَـمُوا) .

وَقَوْلُهُ: «إِلَّا كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ»؛ هُوَ بِكَسْرِ الْـمِيمِ وَإِسْكَانِ الْـخَاءِ الْـمُعْجَمَةِ وَفَتْحِ الْيَاءِ؛ أَيْ: الْإِبْرَةُ، وَمَعْنَاهُ لَا يَنْقُصُ شَيْئًا.

مەبەست لە : (إِلَّا كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ) ئەویش بریتییە لە دانانی کەسرە لە ژێر میمەکە و سکون لە سەر خائەکە و فەتحە لەسەر یائەکە ، واتە : دەرزی ، وە ماناکەی ئەوەیە : کە هیچ کەم ناکات .

الْحَدِيثُ الخامس والعشرون: فەرموودەی بیست و پێنجەم :

«الدُّثُورِ»: بِضَمِّ الدَّالِ وَالثَّاءِ الْـمُثَلَّثَةِ؛ الْأَمْوَالُ، وَاحِدُهَا دَثْرٌ، كَفَلْسٍ وَفُلُوسٍ.

(الدُّثُورِ) : بە دانانی زەممە لەسەر پیتی دالەکە و (ثاء)ەکە ، واتە : سەروەت و سامان ، وشەی (دَثْرٌ) تاکەکەیەتی ، وەکو (فلس و فلوس).

قَوْلُه: «وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ»؛ هُوَ بِضَمِّ الْبَاءِ، وَإِسْكَانِ الضَّادِ الْـمُعْجَمَةِ، هُوَ كِنَايَةٌ عَنِ الْـجِمَاعِ إِذَا نَوَى بِهِ الْعِبَادَةَ، وَهُوَ قَضَاءُ حَقِّ الزَّوْجَةِ، وَطَلَبُ وَلَدٍ صَالِحٍ، وَإِعْفَافُ النَّفْسِ، وَكَفُّهَا عَنِ الْـمَحَارِمِ.

مەبەست لە : (وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ) ئەویش بە دانانی زەممەیە لەسەر بائەکە و سکون لە سەر پیتی (ضاد)ەکە ، ئەویش کینایەیە بۆ جووتبوون ، ئەگەر مەبەستی لێی پەرستن بێت ، کە ئەویش بە ئەنجام گەیاندنی حەقی خێزانە و داواکردنی منداڵێکی صاڵحانە و خۆپاراستنە و دوور خستنەوەیەتی لە حەرامکراوەکان .

الْحَدِيثُ السَّادس والعشرون: فەرموودەی بیست و شەشەم :

«السُّلَامَى»: بِضَمِّ السِّينِ وَتَخْفِيفِ اللَّامِ، وَفَتْحِ الْـمِيمِ، وَجَمْعُهُ سُلَامَيَاتٌ -بِفَتْحِ الْـمِيمِ- وَهِيَ الْـمَفَاصِلُ وَالْأَعْضَاءُ؛ وَهِيَ ثَلَاثُمِائَةٍ وَسِتُّونَ مِفْصَلًا، ثَبَتَ ذَلِكَ فِي «صَحِيحِ مُسْلِمٍ» عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ.

(السُّلَامَى) : بە دانانی زەممە لەسەر سینەکە و سووککردنی لامەکە ، وە فەتحە لەسەر پیتی میمەکە ، وە بە وشەی (سُلَامَيَاتٌ) کۆ دەکرێتەوە – کە میمەکە فەتحەی لەسەر بێت ، ئەویش برتییە لە جومگەکان و ئەندامەکان، کە ئەویش سێ سەد و شەست جومگەیە ، ئەوەش لە (صحیح مسلم) دا سابیت و جێگیر بووە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) .

الْحَدِيثُ السَّابع والعشرون: فەرموودەی بیست و حەوتەم :

(النَّوَّاسُ): بِفَتْحِ النُّونِ وَتَشْدِيدِ الْوَاوِ.

(النَّوَّاسُ) : بە دانانی فەتحە لەسەر نونەکە و شەددە لەسەر واوەکە .

وَ(سِـمْعَان) بِكَسْرِ السِّينِ الْـمُهْمَلَةِ وَفَتْحِهَا.

(سِمْعَان) بە دانانی کەسرە لە ژێرسینەکە یان فەتحە (هەردوو دەبێت).

قَوْلُهُ: «حَاكَ»: بِالْـحَاءِ الْـمُهْمَلَةِ والكاف؛ أَيْ: تَرَدَّدَ.

مەبەست لە : (حَاكَ) واتە : دوو دڵە لێی و موتەرەددیدە .

(وَابِصَةَ): بِكَسْرِ الْبَاءِ الْـمُوَحَّدَةِ.

(وَابِصَةَ) بە دانانی کەسرە لە ژێر بائەکە .

الْحَدِيثُ الثَّامن والعشرون: فەرموودەی بیست و هەشتەم :

(الْعِرْبَاضِ): بِكَسْرِ الْعَينِ، وَبِالْـمُوَحَّدَةِ.

(الْعِرْبَاضِ) بە دانانی کەسرە لە ژێر پیتی عەینەکە.

قَوْلُهُ: (ذَرَفَتْ): بِفَتْحِ الذَّالِ الْـمُعْجَمَةِ، وَالرَّاءِ؛ أَيْ: سَالَتْ.

مەبەست لە (ذَرَفَتْ) : بە دانانی فەتحە لەسەر پیتی (ذالِ) و رائەکە ، واتە: فرمێسکی پێدا هاتە خوارەوە.

قَوْلُهُ: «بِالنَّوَاجِذِ»؛ هُوَ بِالذَّالِ الْـمُعْجَمَةِ، وَهِيَ الْأَنْيَابُ، وَقِيلَ الْأَضْرَاسُ.

مەبەست لە (بِالنَّوَاجِذِ) : بریتییە لە ددانە کەڵپەکان ، وە دەڵێن : دانەخرێکان (کاکیلەکان).

و«الْبِدْعَةُ» مَا عُمِلَ عَلَى غَيْرِ مِثَالٍ سَبَقَ.

(الْبِدْعَةُ) : بریتییە لەوەی کە لەسەر جگە لە نمونەی پێشوو دەکرێت .

الْحَدِيثُ التَّاسع والعشرون: فەرموودەی بیست و نۆیەم :

و(ذِرْوَةُ السَّنَامِ): بِكَسْرِ الذَّالِ وَضَمِّهَا؛ أَيْ: أَعْلَاهُ.

(ذِرْوَةُ السَّنَامِ) : بە دانانی کەسرە لە ژێر (ذال) یان دانانی زەممە لەسەری (هەردوو دەبێت) ، واتە : بەشی سەرەوەی .

«مِلَاكُ الشَّيْءِ»: بِكَسْرِ الْـمِيمِ؛ أَيْ: مَقْصُودُهُ.

(مِلَاكُ الشَّيْءِ) : بە دانانی کەسرە لەژێر میمەکە ، واتە : مەبەستەکەی .

قَوْلُهُ: «يَكُبُّ»؛ هُوَ بِفَتْحِ الْيَاءِ وَضَمِّ الْكَافِ.

مەبەست لە (يَكُبُّ) ئەویش بە دانانی فەتحە لەسەر پیتی یائەکە و زەممە لەسەر کافەکە .

الْحَدِيثُ الثَّلاثون: فەرموودەی سییەم :

(الْـخُشَنِيِّ) بِضَمِّ الْـخَاءِ وَفَتْحِ الشِّينِ الْـمُعْجَمَتَيْنِ، وَبِالنُّونِ، مَنْسُوبٌ إِلَى خُشَيْنَةَ -قَبِيلَةٌ مَعْرُوفَةٌ.

(الْـخُشَنِيِّ) : بە دانانی زەممە لەسەر پیتی خائەكە و فەتحە لەسەر شینەكە، دراوەتە پاڵ (خُشَيْنَةَ) هۆزێكی ناسراوە .

قَوْلُهُ: (جُرْثُومٌ): بِضَمِّ الجِيمِ المُعْجَمَةِ وَإِسْكَانِ الرَّاءِ بَيْنَهُمَا، وَفِي اسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ اخْتِلَافٌ كَثِيرٌ.

مەبەست لە (جُرْثُومٌ) : بە دانانی زەممە لەسەر پیتی جیمەكە و سكون لەسەر رائەكە ، وە لە ناوی خۆی و باوكیدا جیاوازییەكی زۆر هەیە .

قَوْلُهُ ﷺ: «فَلَا تَنْتَهِكُوهَا» انْتِهَاكُ الْحُرْمَةِ تَنَاوُلُهَا بِمَا لَا يَحِلُّ.

مەبەست لە (فَلَا تَنْتَهِكُوهَا) : پێشێلكردنی حورمەت ، ئەوەیە بە بێ حەڵاڵی ئەنجامی بدات و بیخوات.

الْحَدِيثُ الثَّانِي والثَّلاثون: فەرموودەی سی و دوو :

«وَلَا ضِرَارَ»؛ هُوَ بِكَسْرِ الضَّادِ المُعْجَمَةِ.

(وَلَا ضِرَارَ) : بە دانانی كەسرە لە ژێر پیتی (ضاد)ەكە.

الْحَدِيثُ الرَّابِع والثَّلاثون: فەرموودەی سی و چوار :

«فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ»؛ مَعْنَاهُ: فَلْيُنْكِرْ بِقَلْبِهِ.

(فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ) واتە : با بە دڵی ئینكاری لێ بكات .

«وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ»؛ أَيْ: أَقَلُّهُ ثَمَرَةً.

(وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ) : واتە : بەرهەمی لە هەموو كەمترە .

الْحَدِيثُ الخامس والثّلاثون: فەرموودەی سی و پێنج :

«وَلَا يَخْذُلُهُ»: بِفَتْحِ الْيَاءِ وَإِسْكَانِ الخَاءِ وَضَمِّ الذَّالِ المُعْجَمَةِ.

(وَلَا يَخْذُلُهُ) بە دانانی فەتحە لەسەر یائەکە و سکون لەسەر خائەکەو زەممە لە سەر پیتی (ذال)ەکە .

«وَلَا يَكْذِبُهُ»؛ هُوَ بِفَتْحِ الْبَاءِ وَإِسْكَانِ الْكَافِ.

(وَلَا يَكْذِبُهُ) ئەویش بە دانانی فەتحە لەسەر بائەکە و سکونی کافەکە .

قَوْلُهُ: «بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّـرِّ»؛ هُوَ بِإِسْكَانِ السِّينِ الْـمُهْمَلَةِ؛ أَيْ: يَكْفِيهِ مِنَ الشَّرِّ.

مەبەست لە : (بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّـرِّ) : ئەویش بە دانانی سکونە لەسەر سینەکە ، واتە : بەسییەتی ئەوەندە خراپەی هەبێت .

الْحَدِيثُ الثّامن والثّلاثون: فەرموودەی سی و هەشت :

قَوْلُهُ تَعَالَى: «فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْـحَرْبِ»؛ هُوَ بِهَمْزَةٍ مَمْدُودَةٍ؛ أَيْ: أَعْلَمْتُهُ بِأَنَّهُ مُحَارِبٌ لِي.

مەبەست لە : (فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْـحَرْبِ) : ئەویش هەمزەیەکی درێژکراوە (ممدودة)، واتە : ئاگاداری دەکەمەوە کەوا بەرانبەر من دەجەنگێت .

قَوْلُهُ تَعَالَى: «اسْتَعَاذَنِي»؛ ضَبَطُوهُ بِالنُّونِ وَبِالبَاءِ، وَكِلَاهُمَا صَحِيحٌ.

مەبەست لە : (اسْتَعَاذَنِي) بە نون ریوایەت کراوە هەروەها بە پیتی بائیش ریوایەت کراوە.

الْحَدِيثُ الأربعون: فەرموودەی چلەم :

«كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ»؛ أَيْ: لَا تَرْكَنْ إِلَيْهَا، وَلَا تَتَّخِذْهَا وَطَنًا، وَلَا تُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِطُولِ الْبَقَاءِ فِيهَا، وَلَا بِالِاعْتِنَاءِ بِهَا، وَلَا تَتَعَلَّقْ مِنْهَا إِلَّا بِمَا لَا يَتَعَلَّقُ بِهِ الْغَرِيبُ فِي غَيْرِ وَطَنِهِ، وَلَا تَشْتَغِلْ فِيهَا بِمَا لَا يَشْتَغِلُ بِهِ الْغَرِيبُ الَّذِي يُرِيدُ الذَّهَابَ إِلَى أَهْلِهِ.

(كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ) واتە : پشتی پێ مەبەستە و مەیکەرە نیشتمانی خۆت ، وە لە گەڵ خۆتدا قسە مەکە بەوەی زۆر تیایدا دەمێنیتەوە ، وە بایەخیشی پێ مەدە ، وە خۆت پەیوەست مەکە پێوە ئیللا وەکو ئەوەی کەسێکی غەریب خۆی پەیوەست دەکات بە جگە لە نیشتمانەکەی خۆیەوە ، وە خۆت بە شتێکەوە سەرقاڵ مەکە کە کەسی غەریب خۆی پێوەی سەرقاڵ ناکات و دەیەوێت بگەڕێتەوە بۆ لای کەسوکارەکەی .

الْحَدِيثُ الثَّانِي والأربعون: فەرموودەی چل و دووەم :

«عَنَانَ السَّمَاءِ»: بِفَتْحِ الْعَيْنِ، قِيلَ: هُوَ السَّحَابُ، وَقِيلَ: مَا عَنَّ لَكَ مِنْهَا؛ أَيْ: ظَهَرَ إِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ.

(عَنَانَ السَّمَاءِ) : بە دانانی فەتحە لەسەر پیتی عەینەکە ، دەڵێن : بریتییە لە هەور ، وە دەڵێن : ئەوەی بۆ تۆ دەرکەوتووە ، واتە ، هەموو ئەوەی کە دەیبینی کاتێک سەرت بەرز دەکەیتەوە .

قَوْلُهُ: «بِقُـرَابِ الأَرْضِ»: بِضَمِّ الْقَافِ وَكَسْرِهَا؛ لُغَتَانِ رُوِيَ بِهِمَا، وَالضَّمُّ أَشْهَرُ، مَعْنَاهُ: مَا يُقَارِبُ مِلْءَهَا.

مەبەست لە : (بِقُـرَابِ الأَرْضِ) : بە دانانی زەممە لەسەر پیتی قافەکە یان دانانی کەسرە لە ژێری (هەردوو دەبێت) ، دوو زمانی جیاوازە بە هەردوو ریوایەت کراوە ، بەڵام زەممەکە بەناوبانگترە ، ماناکەی : نزیکە لەوەی پڕی بکات .

فَصْــــلٌ
بەشـــێک

اعْلَمْ أَنَّ الحَدِيثَ المَذْكُورَ أَوَّلًا «مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا» مَعْنَى الحِفْظِ هُنَا: أَنْ يَنْقُلَهَا إِلَى الـمُسْلِمِينَ وَإِنْ لَمْ يَحْفَظْهَا، وَلَمْ يَعْرِفْ مَعْنَاهَا، هٰذَا حَقِيقَةُ مَعْنَاهُ، وَبِهِ يَحْصُلُ انْتِفَاعُ الـمُسْلِمِينَ، لَا بِحِفْظِ مَا يَنْقُلُهُ إِلَيْهِمْ، وَاللهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ.

بزانە کەوا ئەو فەرموودەیەی لە پێشدا باسکرا : (مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا) مانای (الحِفْظ) لێرەدا واتە بیگوازێتەوە بۆ موسڵمانان هەرچەندە لەبەریشی نەکردبێت و ماناکەیشی نەزانیبێت ، ئەمەش مانا تەواوەکەیەتی، وە بە ئەوە موسڵمانان سوودی لێ دەبینن ، نەک بە لەبەرکردنی ئەوەی دەیگوازێتەوە بۆیان ، خوای گەورەش زاناترە بە مانا ڕاست و دروستەکە.

الْحَمْدُ للهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا، وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللهُ، وَصَلَاتُهُ وَسَلَامُهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ، وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَالْحَمْدُ للهِ رَبِّ العَالَمِينَ.

سوپاس بۆ ئەو خوایەی کەوا هیدایەتی داین بۆ ئەم کارە ، وە هیدایەتمان وەرنەدەگرت ئەگەر خوای گەورە هیدایەتی نەدابێتین ، وە صەڵات و سەلامی خوای گەورە لەسەر گەورەمان موحەممەد و کەسوکار و هاوەڵانی ، وە سەلام لەسەر هەموو پێغەمبەران و سوپاس و ستایش بۆ پەروەردگاری جیهانیان .

قَالَ مُؤَلِّفُهُ: فَرَغْتُ مِنْهُ لَيْلَةَ الْخَمِيسِ التَّاسِعِ وَالْعِشْرِينَ مِنْ جُمَادَى الأُولَى سَنَةَ ثَمَانٍ وَسِتِّينَ وَسِتِّمِائَةٍ.

نوسەرەکەی دەفەرموێت : لەم نووسینە بوومەوە لە شەوی پێنج شەممە، بەرواری بیست و نۆیەمی مانگی جومادی یەکەمی ساڵی شەش سەد و شەست و هەشت .